

Stalinin roskat

Inkeriläinen kärsimyshistoria ja menneisyyden työstäminen Jalo Rowéuksen elämäkerronnassa

Nika Potinkara

Ruotsiin saapui 1940–1950-luvuilla useita tuhansia inkerinsuomalaisia pakolaisia. He kuuluivat Venäjän länsireunalta, historiallisen Inkerinmaan alueelta toisen maailmansodan aikana Suomeen siirrettyyn väestöön ja pakenivat Ruotsiin välttääkseen sodanjälkeiset pakkopalautukset Suomesta Neuvostoliittoon. Jotkut Ruotsiin siirtyneistä jatkoivat matkaansa Kanadaan, Yhdysvaltoihin tai Australiaan, mutta useimmat jäivät pysyvästi Ruotsiin ja heidän jälkeläisensä ruotsalaistuivat.

Nyt nuorimmatkin Inkerinmaalta Ruotsiin päätyneet ovat jo kahdeksissakymmenissä. Heidän varhaisia elämänvaiheitaan ovat leimanneet useat yllirajaiset siirtymät ja monet heistä kantavat omakohtaisia tai ylisukupolvisia muistoja Stalinin vainoista ja niihin liittyneestä pelosta. Tämän artikkelin¹ lähtökohtana oli kiinnostus siihen, kuinka he muistelevat lapsuuttaan ja nuoruuttaan ja millaisia merkityksiä he elämäänsä reflektoidessaan antavat inkeriläisten² historiaan liittyneille tapahtumille.

Inkerinsuomalaisten muistelukerrontaa on aiemmin tutkittu muistitietohaastattelujen, muistelmien ja omaelämäkerrallisten romaanien pohjalta (mm. Anepaio 1999; Kaivola-Bregenhøj 1999; Vasenkari ja Pekkala 1999; Vettenniemi 2001; Reinvelt 2002; Miettinen 2004; Peltonen 2009; Salonsaari 2018; Savolainen 2018; 2022; Reuter 2023). Tutkimuksen kohteena on ollut muun muassa vankileiri- ja karkotuskokemusten muistelu. Ruotsiin siirtyneiden inkerinsuomalaistaustaisten ihmisten muistelukerrontaa on tarkasteltu suhteessa inkeriläisen siirtoväestön asemaan ja turvallisuuden kokemuksiin Suomessa oleskelun aikana (Kähäri 2021), mutta Ruotsiin pakenemisen jälkeisen elämän muistelua ei tietääkseni ole tois- taiseksi tutkittu, vaikka myös Ruotsiin sijoittuvaa omaelämäkerrallista inkeriläiskirjallisuutta

1 Artikkelin on osa Ulla Savolaisen johtamaa hanketta ”Kohti muistin ekologiaa. Mediat, modaliteetit ja toimijuudet inkerinsuomalaisten menneisyyksien rakentamisessa” (Koneen Säätö). Kiitän *Eloren* päätoimittajia ja anonyymeja vertaisarvioijia käsikirjoitusta koskevista kommentteista. Erityiskiitokset elämästään kertoneelle ja myös artikkelin käsikirjoitusta kommentoineelle Jalo Rowéukselle.

2 Inkeriläisillä on toisinaan viitattu historiallisen Inkerinmaan kaikkiin itämerensuomalaisia kieliä puhuneisiin asukkaisiin eli inkerinsuomalaisten ohella inkerikkoihin ja vatjalaisiin, mutta nimitystä on myös käytetty inkerinsuomalaisten synonyymina. Tämän artikkelin empiiriset aineistot kytkeytyvät inkerinsuomalaisiin, joihin myös inkeriläinen-termillä pääsääntöisesti viitataan. Inkerinmaalta Suomen kautta Ruotsiin siirtyneiden joukossa kuitenkin oli inkerinsuomalaisten ohella ainakin inkerikkoja, ja *ingermanländare*-nimitystä on Ruotsissa käytetty myös heistä (esim. Lif 2004). Lähdekirjallisuuden pohjalta inkerinsuomalaisia ei siis ole aina mahdollista käsitteellisesti erottaa omaksi ryhmäkseen.

on viime vuosikymmeninä julkaistu (mm. Surell 2009; Jönsson 2010; Comén 2017). Ruotsininkeriläisiin kohdistunut tutkimus on ylipäättään jäänyt melko suppeaksi (ks. De Geer 1991; 1999; 2007; Lif 1991; 2003; 2004; 2007).

Aloitin aihetta käsittelevän tutkimuksen tutustumalla elämänhistoriallisiin haastatteluihin, joita Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (jatkossa SKS) toteutti Ruotsissa syksyllä 2019 osana laajempaa Inkeri ja inkeriläisyys – muistot talteen, arkistot haltuun -hanketta³. Maiju Putkonen ja Meeri Siukonen haastattelivat eri puolilla Ruotsia inkerinsuomalaistaustaisia ihmisiä, joiden yhteystietoja he olivat saaneet paikallisilta inkeriläisaktiiveilta (ks. Putkonen ja Siukonen 2019). Haastateltavat olivat pääosin lapsena Ruotsiin siirtyneitä, mutta mukana oli myös yksi Ruotsissa syntynyt ja joitakin vasta aikuisiällä maahan tulleita. Valitsin alustavaksi tutkimusaineistokseni niiden kymmenen ihmisen haastattelut, jotka olivat tulleet Ruotsiin kouluikäen ehtineinä mutta vielä alaikäisinä.

Haastatteluihin perehtymisen jälkeen päätin keskittyä yhden haastateltavan, vuonna 1935 syntyneen Jalo Rowéuksen kerrontaan. Valinnan perusteena oli se, että Rowéuksen tulkinta lapsudentapahtumien ratkaisevasta vaikutuksesta myöhempään elämään nousee haastattelussa keskeiseksi ja vaikuttaa kertojalle itselleen olennaisen tärkeältä. Kiinnostukseni herätti myös Rowéuksen aktiivinen ja omaehtoinen, eletyn elämän kokonaisuutta hahmotteleva kerronta, joka paljolti keskittyy sisäisiin prosesseihin. Haastattelun ohella Rowéus on tulkinnut elämäänsä SKS:n arkistolle luovuttamassaan omaelämäkerrallisessa tekstissä sekä useissa lehtiartikkeleissa, joita päätin käyttää aineistona SKS:n arkistoaineistojen rinnalla.

Jalo Rowéuksen kerronta poikkeaa SKS:n muiden haastateltavien tavoista puhua menneisyydestä, enkä tässä artikkelissa lähestykään sitä ruotsininkeriläistä muistelukerrontaa yleisesti edustavana esimerkkinä vaan pikemminkin elämäänsä poikkeuksellisen paljon reflektoineen kertojan yksilöllisenä itseilmaisuna. Tavoitteeni on selvittää, miten Rowéus tulkitsee myöhempää elämäänsä ja persoonaansa lapsuusaikaisia tapahtumia ja inkeriläishistoriaa vasten ja millaisia yhteyksiä hänen kerronnallaan on laajempiin kulttuurisiin menneisyyden merkityksellistämisen tapoihin. Käsittelem aihetta aineistolähtöisesti pyrkien antamaan erityislaatuiseksi aineistolle paljon tilaa.

Artikkeli sijoittuu muistitietotutkimuksen (ks. Savolainen ja Taavetti 2022) ja diskurssintutkimuksen välimaastoon. Näen muistelukerronnan merkitysten tuottamisen ja maailman ymmärrettäväksi tekemisen tapana, jonka muotoutumiseen vaikuttavat kulttuurisesti välittyneet mallit ja ilmaisukeinot (Koski ja Ukkonen 2007, 3). Menneisyyttä muistellaan aina nykyisyydestä käsin: muistelu ei toista menneisyyden tapahtumia, vaan tuottaa ja tulkitsee menneisyyttä muisteluhetkessä (Savolainen 2015, 11; ks. myös Portelli [1979] 2006). Kiinnostukseni kohteena ovatkin menneisyydelle kerronnassa annetut merkitykset. Muistelukerronnan sijaan käytän tässä artikkelissa elämäkerronnan käsitettä, sillä aineistossani erityisen keskeiseksi nousee menneisyyden merkityksen pohtiminen suhteessa elämään kokonaisuutena.

3 Kolmivuotisen muistiorganisaatiohankkeen toteuttivat yhteistyössä Kansallisarkisto, Inkeriläisten sivistysääitiö ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (<https://www.finlit.fi/fi/sks/yhteistyohankkeet/inkeri-ja-inkerialaisyys-muistot-talteen-arkistot-haltuun>). Hankkeen Ruotsissa tehtyjä haastatteluja on aiemmin hyödynnetty Outi Kähärin (2021) tutkimusartikkelin lisäksi inkeriläisiä lapsuuskokemuksia käsittelevässä tietokirjassa (Korte ja Savolainen 2023).

Artikkelin diskurssintutkimuksellinen viitekehys kytkeytyy siihen näkökulmaan, josta elämäkerrontaa tarkastelen. En yritä kerronnan kautta päästä käsiksi mielen sisäiseen prosessiin, ”sisäiseen tarinaan” (vrt. Hänninen 1999), enkä liioin analysoi kerronnan lähtökoh- tia, motiiveja ja vaikutuksia tai sen suhdetta menneisyyden tapahtumiin. Historiallisen tai psykologisen totuuden sijaan keskityn narratiiviseen totuuteen (Heimo 2010, 58–59) ja lähestyn aineistoni tarjoamia kuvauksia diskurssintutkimukselliseen tapaan konstruktioina: kerronnassa itsessään rakentuvina menneisyyksinä, minuuksina ja syy–seuraussuhteina (ks. Potinkara, Raippalinn ja Turunen 2022). Näitä konstruktioita laajemmassa kulttuurisessa kontekstissa tarkastellessani tukeudun yhteiskuntatieteelliseen terapeuttisen diskurssin tutkimukseen.

Empiiriset aineistot ja analyysi

Inkeri ja inkeriläisyys -hankkeen Ruotsissa tehdyt haastattelut toimivat tässä artikkelissa tausta-aineistona, jonka pohjalta tarkastelen Ruotsin inkerinsuomalaisten vaiheita yleisellä tasolla. Olen numeroinut käyttämäni haastattelut yhdestä kymmeneen haastateltavien syntymäaikojen mukaisessa järjestyksessä (H1–H10; äänitteiden arkistointitunnukset on mainittu lähdeluettelossa). Analyysin kohteeksi otettuun pääaineistoon sisältyy näistä ainoas- taan Jalo Rowéuksen haastattelu (H8/SKSÄ 2019:211). SKS:n arkistotutkija Maiju Putkosen (nyk. Korte) tekemä haastattelu toteutettiin osin ruotsiksi ja osin suomeksi, ja sen äänital- lenteiden yhteiskesto on noin 2,3 tuntia. Haastattelun aluksi Rowéus lukee ääneen elämä- tään kertovaa lehtiartikkelia ja kuvailee sitten aikuisiällä tapahtunutta henkistä muutosta havainnollistaen elämäntarinansa keskeisiä teemoja kolmella mukanaan tuomallaan sym- bolisella esineellä. Koska nämä osuudet sisällytetään haastatteluun Rowéuksen aloitteesta ja hän vie esityksensä loppuun ilman haastattelijan esittämiä välikysymyksiä, haastattelun alkuvaihetta voi pitää varsin omaehtoisena kerrontana. Sen jälkeen alkaa SKS:n teemahaas- tattelurungon kysymyksiin pohjautuva keskustelu, joka sekin sisältää joitakin pitkiä keskey- tyksettömän kerronnan osuuksia.

Toinen keskeinen aineisto on Rowéuksen haastatteluun valmistautuessaan kirjoittama 133-sivuinen ruotsinkielinen omaelämäkerrallinen teksti, joka sisältyy Rowéuksen SKS:n arkistolle luovuttamaan materiaaliin (Jalo Rowéuksen arkisto, jatkossa JRA). Tekstin ensim- mäiset 47 sivua ovat yleistä oman elämän ja persoonan reflektointia. Muu teksti on kirjoj- tettu vastaukseksi SKS:n teemahaastattelurungon ensimmäisiin kysymyksiin, joskin yhteys haastattelukysymyksiin jää paikoin viitteelliseksi, sillä jotkut vastauksista kasvavat varsin laa- joiksi pohdinnoiksi. Siinä missä haastattelun pääpaino on Rowéuksen varhaisissa elämän- vaiheissa, joita omaehtoisuuden jälkeen käydään läpi kronologisessa järjestyk- sessä, omaelämäkerrallinen teksti liikkuu jatkuvasti eri aikatasojen välillä ja palaa toistuvasti samoihin teemoihin.

Hyödynnän aineistona myös viittä ruotsininkeriläisessä *Ingria*-lehdessä julkaistua tekstiä. Yksi niistä on Rowéuksen ja historioitsija-kirjailija Christer Nilssonin yhteistyönä syntynyt, muissakin yhteyksissä julkaistu ”Ingermanland – ingenmansland” (Nilsson 2014), joka kes- kittyy Rowéuksen Ruotsiin tuloa edeltäviin vaiheisiin sekä etniseen identiteettiin liittyviin kysymyksiin. Lyhyttä johdantoa, jälkisanoja ja tietolaatikkoo lukuun ottamatta artikkeli koos- tuu yksikön ensimmäistä persoonaa käyttävästä ja siten Rowéuksen kerrontana esitetystä tekstistä. Rowéuksen mukaan artikkeli pohjautuu hänen kirjoittamaansa noin 200-sivuisen

omaelämäkertaan, jonka Nilsson lyhensi ja muokkasi lehtiartikkeliin sopivaan muotoon (Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023).

Muut neljä tekstiä ovat Rowéuksen yksin kirjoittamia. Kaksi niistä on runomuotoisia: ”Rötter” (Rowéus 2009a) käsittelee suomalaisia juuria, ”Det eviga Viborg” (Rowéus 2010) taas juuret-
tomuuden ja juurten löytämisen kokemusta. Tekstissä ”Varför tackar vi?” (Rowéus 2009b) kirjoittaja esittää kiitoksen *Ingria*-lehden julkaisijoille ja tuo esiin erään lehdessä aiemmin ilmestyneen artikkelin merkitystä oman itseymmärryksensä rakentumisen kannalta. ”Tankar under stavgången” (Rowéus 2020) puolestaan tarjoaa tuokiokuvan Rowéuksen elämästä keväällä 2020. Aineistoon sisällyttämiäni tekstejä yhdistää se, että Rowéus käsittelee niissä eksplisiittisesti identiteettiään tai minuuttaan tai reflektoi elämäänsä kokonaisuutena. Rowéuksen muut *Ingria*-lehdessä julkaisemat kirjoitukset olen rajannut aineistoni ulkopuolelle.

Käyttämäni aineistot ovat siis syntyneet eri tavoin. Haastattelun ja SKS:n arkistolle luovutetun tekstin muotoutumista on ohjannut Inkeri ja inkeriläisyys -hankkeen tiedonintressi, mutta myös Rowéuksen omaehtoinen kerronta, jota omassa luennassani painotan; *Ingria*-lehdessä julkaistut tekstit taas ovat syntyneet hankkeesta riippumatta. Osittain aineistot sulautuvat yhteen, sillä kopio Det eviga Viborg -runosta on liitetty mukaan SKS:n arkistolle luovutettuun aineistoon ja haastattelussa Rowéus lukee ääneen osan Nilssonin kanssa kirjoittamastaan artikkelista. En tässä artikkelissa keskity aineistojen vertailuun (vrt. Kaivola-Bregenhøj 1988; Hynninen 2017), vaan pikemminkin käytän niitä rinnan etsiessäni niistä menneisyyden merkityksellistämisen, identiteetin käsittelyn ja elämäntarinan konstruoinnin tapoja.

Aineistojen analyysissä olen lähtenyt liikkeelle aikuisiällä koetun henkisen muutosprosessin varaan rakentuvasta, elettyä elämää kokonaisuutena kuvaavasta narratiivista, jonka Rowéus esittää haastattelun alussa symbolisia esineitä hyödyntäen ja johon myös SKS:lle luovutettu omaelämäkerrallinen teksti paljolti keskittyy. Lisäksi olen paneutunut tähän narratiiviin läheisesti liittyviin teemoihin, joita käsitellään laajasti omaelämäkerrallisen tekstin vapaamuotoisessa alkuosassa ja jotka muuallakin tekstissä nousevat esiin yhä uudestaan – tulkintani mukaan näitä aiheita käsitteleviä osuuksia voi pitää kerronnan eräänlaisina tiheytyminä, joiden toistuvuus ja perusteellinen käsittely viittaavat kerrotun merkityksellisyyteen kertojalle itselleen (ks. Siim 2022, 89). Erityisen merkittäviksi aiheiksi olen tulkinnut henkisen muutosprosessin ohella Stalinin vainojen ylisukupolvisen vaikutuksen sekä minuuteen ja identiteettiin liittyvät kysymykset. Aineistossa nämä teemat eivät esiinny erillisinä kokonaisuuksina, vaan yhdistyvät ja sulautuvat toisiinsa; kerronnan tarkastelu valittujen teemojen kautta on siis oma tapani jäsentää eri aiheiden välillä jatkuvasti liikkuvaa tekstiä.

Konstruoituani nämä pääteemat omaelämäkerrallisen tekstin pohjalta olen tarkastellut niiden ilmenemistä myös muissa käyttämissäni aineistoissa. Analyysissäni kuitenkin painottuu omaelämäkerrallinen teksti, joka on muita käyttämiäni aineistoja huomattavasti laajempi. Samoihin teksteihin toistuvasti palannutta analyysiprosessiani voi väljästi luonnehtia lähiluvuksi (ks. Pöysä 2010, 338–344). Luentani keskittyy siihen, millaisia todellisuuksia tutkimani aineistot rakentavat, eli kielitieteilijä Michael Hallidayn (1985) käsittein kielen ideationaali-
seen metafunktioon.

Artikkelin käsikirjoituksen ensimmäisen version valmistuessa otin yhteyttä Jalo Rowéukseen ja tarjosin hänelle mahdollisuutta kommentoida tekstiä. Kirjeenvaihtoni Rowéuksen kanssa

ja hänen lähettämänsä kommentit muodostavat tutkimuksen täydentävän aineiston, jonka pohjalta olen muokannut joitakin artikkelin yksityiskohtia. Rowéus on hyväksynyt artikkelin julkaisemisen ja tapani käsitellä hänen kerrontaansa.

Taustoitan aihetta tarkastelemalla seuraavassa luvussa lyhyesti Rowéuksen ja muiden Ruotsin inkerinsuomalaistaustaisten vaiheita: sodanaikaista siirtymistä Neuvostoliitosta Suomeen, pakoa Ruotsiin sekä ruotsalaiseen yhteiskuntaan integroitumista. Taustoitus pohjautuu tutkimuskirjallisuuden ohella SKS:n haastateltavien kerrontaan, jota tässä luvussa – artikkelin analyysiosuudesta poiketen – lähestyn pikemminkin mikrohistoriallisesta kuin diskurssintutkimuksellisesta näkökulmasta. Tämän jälkeen tarkastelen Jalo Rowéuksen elämänkerrontaa kolmen keskeiseksi tulkitsemani pääteeman kautta. Kuvaan, millaisia yhteyksiä Stalinin vainojen ja oman elämän välille kerronnassa rakentuu, kuinka etniseen identiteettiin liittyviä kamppailuja ja minuuden etsintää käsitellään ja miten lapsuuden työstäminen narratiivissa johtaa sisäiseen muutokseen. Viimeisessä luvussa analysoin kerrontaa suhteessa kulttuuriin kertomuksiin ja mallitarinoiniin sekä terapeuttiseen diskurssiin.

Inkerinmaalta Viroon, Suomeen ja Ruotsiin

Nykyistä Pietarin kaupunkia ympäröivällä alueella, historiallisella Inkerinmaalla, on ollut suomenkielistä asutusta 1600-luvulta lähtien. Vielä 1920-luvulla suomalaiset olivat väestönlaskennassa alueen toiseksi suurin etninen ryhmä (Lallukka 2000, 64–65). Vuosikymmenen lopulla käynnistyneiden ja 1930-luvulla lisääntyneiden karkotusten myötä inkerinsuomalaiset kuitenkin alkoivat hajautua ympäri Neuvostoliittoa. Joukkokarkotukset liittyivät osin Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikkaan, sillä valtion länsiraja pyrittiin puhdistamaan suomalaisväestöstä; toisaalta karkotettiin varakkaita ja uskonnollisesti tai kansallisesti aktiivisia henkilöitä. (Nevalainen 1991, 258–260.) Myös useilla SKS:n haastateltavilla oli lähisukulaisia, jotka Stalinin valtakaudella karkotettiin tai teloitettiin (H1; H4; H8; H9; H10).

Toisen maailmansodan aikana Inkerinmaalla käytiin taisteluita, joita asukkaiden oli välillä paettava metsään (mm. H3; H6; H7). Saksan armeija miehitti suurimman osan alueesta. Miehityksellä alueella Keski-Inkerissä asui myös Jalo Rowéus, joka kertoo joutuneensa ruokapulan takia lähtemään talvella 1942 vanhempiensa ja isänsän kanssa kotiseudultaan Viroon. Vajaat kaksi viikkoa kestänyt matka tehtiin kävellen kovassa pakkasessa, ja perheellä oli joka ilta huoli siitä, miten yöstä selvitäisiin. Perhe kulki Narvaan asti ja jatkoi sieltä matkaa junan karjavaunussa päätyen ensin pakolaisleirille ja sitten vähän yli vuodeksi Viljandin maakuntaan maataloustöihin. (H8; JRA, 40, 48; Nilsson 2014, 19.)

Suomen ja Saksan välisten neuvottelujen tuloksena inkeriläisiä ryhdyttiin keväällä 1943 siirtämään Suomeen työvoimaksi, ja myöhemmin samana vuonna alkoi Inkerinmaan pakkoevakuointi. Saksalaiset tarjosivat Viroon tuoduille inkerinsuomalaisille, inkerikoille ja vatjalaisille mahdollisuutta siirtyä Suomeen, jonne suurin osa heistä lähtikin. Kesään 1944 mennessä Suomeen oli siirretty kaikkiaan noin 63 000 ihmistä. (Nevalainen 1991, 271–274.) SKS:n haastatteluissa muistellaan pelottavia laivamatkoja Hankoon – esimerkiksi Jalo Rowéus kertoo myrskyn nostattamasta aallokosta, joka teki kaikista merisairaita, ja sotatilan vuoksi pelättiin myös pommituksia (H8). Suomessa tulijat sijoitettiin lyhyen leirilläoloajan jälkeen töihin maatalouteen tai teollisuuteen. Jalo Rowéuksen perhe päätyi ensin puoleksi vuodeksi maataloustöihin Särkisaloon, sitten perhe muutti Littoisiin ja vanhemmat työskentelivät tekstiiliteollisuudessa (H8; Nilsson 2014, 21).

Vaikka inkeriläisten evakuointi Suomeen on usein esitetty humanitaarisena operaationa, jota se historiantutkija Pekka Nevalaisen (1991, 274) mukaan osittain olikin, Suomessa olo oli monille raskasta aikaa. Joissain tapauksissa tulijoita hyväksikäytettiin työvoimana ja heidän kohtelunsa saattoi olla tyyliä (H4; Kähäri 2021). Särkisalossa asumisen aikana Jalo Rowéuksen isänisä kuoli sairauskohtaukseen, Rowéuksen tulkinnan mukaan siksi ettei maatalon isäntä päästänyt huonovointista isoisää kesken päivän pois töistä, vaikka perhettä muuten kohdeltiin maatalossa hyvin (H8). Toisaalta SKS:n haastatteluissa tuodaan esiin positiivisia kokemuksia Suomesta. Erään haastateltavan mukaan inkeriläiset otettiin vastaan hyvin ystävällisesti, vaikka muutamat ryssittelivätkin (H7). Jotkut haastateltavat mainitsevat, että tuohon aikaan Suomessa oli siirtolaisia Karjalastakin ja että kaikki olivat samalla viivalla (H9; H10). Jalo Rowéus, joka vietti Suomessa hiukan yli kaksi vuotta, kertoo rakastaneensa Suomea (JRA, 104); hänen mukaansa koulunkäynti Suomessa oli ihanaa, ja hän oli ensimmäisellä luokalla viihtynyt koulussa paremmin kuin koskaan myöhemmin (H8).

Sodan päätyttyä inkeriläiset saivat useimmiten periaatteessa itse valita, jäivätkö Suomeen vai palasivatko Neuvostoliittoon (ks. esim. Nevalainen 1990; Flink 2010). Esimerkiksi osallistuminen sotatoimiin Suomen puolella tai pakeneminen puna-armeijasta (ks. H4) kuitenkin saattoivat merkitä pakkopalautusta Neuvostoliittoon, ja joissain tapauksissa Suomen viranomaiset myös painostivat inkeriläisiä lähtemään. Suurin osa siirtoväestöstä palasi, mutta noin kahdeksasosa valitsi Suomeen jäämisen tai Ruotsiin pakenemisen. Koska lähtö Ruotsiin tapahtui salaa viranomaisilta eikä inkeriläisiä Ruotsissa rekisteröity etnisyyden mukaan, maahan siirtyneiden tarkka määrä ei ole tiedossa. On kuitenkin arvioitu, että Ruotsiin oli 1950-luvun puoliväliin mennessä muuttanut kaikkiaan 4 000–5 000 inkeriläistä (*Sverigeingermanländarnas historia* 2000, 43). Nevalaisen (1991, 289–290) mukaan Ruotsiin lähteminen heijasteli Suomessa koettuja vaikeuksia: esimerkiksi oman asunnon tai maatilan hankkiminen oli vaikeaa. Lähtöä kuitenkin näyttää motivoineen erityisesti pelko pakkopalautuksesta Neuvostoliittoon, ja se mainitaan Ruotsiin siirtymisen syynä kaikissa tarkastelemisani SKS:n haastatteluissa. Aina kyse ei ilmeisesti ollut konkreettisesta palautusuhasta, vaan pikemminkin inkeriläisten keskuudessa liikkuneista huhuista ja turvattomuuden tunteesta (H2; H3; H5; H7; H9).

Ruotsiin siirtymisessä turvaututtiin yleensä salakuljettajien apuun. Jotkut haastateltavista pakenivat Ruotsiin veneellä Raumalta tai Turusta (H1; H3; H4), mutta useimmat tulivat Haaparannan kautta. Valtionraja ylitettiin joen yli soutaen (H10), jäätä myöten (H9) tai maitse heinäkuormaan piiloutuneena (H2), ja yksi haastateltava pääsi Haaparantaan paikallisen asukkaan autossa tämän samanikäistä tytärtä esittäen (H7). Jalo Rowéus kertoo tullessaan perheensä ja kahden muun inkeriläisperheen kanssa Ruotsiin syyskuussa 1945, muutamaa kuukautta vaille 10-vuotiaana. Perhe matkusti ensin junalla Ouluun ja siirtyi sitten merenrantaan salakuljettajien moottoriveneeseen. Matka ei sujunut vaikeuksista: ensin veneen moottori pysähtyi, ja kun se oli saatu takaisin käyntiin, merellä huomattiin ruotsalainen tulilivene. Tuolloin salakuljettajat pakottivat matkustajat siirtymään hinauksessa olleeseen ruuheen, jolla nämä saivat itse soutaa Ruotsiin. (H8; ks. myös Nilsson 2014, 21.)

Ruotsissa inkeriläiset sijoitettiin pakolaisleireille, eikä alkuaikoina ollut selvää, että he saisivat jäädä pysyvästi maahan. Neuvostoliiton edustajat saivat Ruotsin valtiolta joidenkin inkeriläisten yhteystietoja ja vierailivat pakolaisleireillä yrittäen houkuttelemalla ja uhkailemalla saada neuvostokansalaisia palaamaan Neuvostoliittoon. Vuoden 1945 aikana Ruotsista myös käännytettiin ainakin 80 inkeriläistä aikuista. Kyse näyttää olleen sellaisista henkilöistä,

jotka eivät vastanneet Ruotsin myöhemmin määrittelemiä poliittisen pakolaisen kriteerejä. (Notini Burch 2014, 101–102, 174, 177.)

Käännitys uhkasi myös joidenkin haastateltavien perheitä (H4; H8). Jalo Rowéuksen perhe oli saanut käännityspäätöksen, mikä Rowéuksen tulkinnan mukaan oli saattanut johtua siitä, että vanhemmat olivat yrittäneet kuulustelussa kertoa kaikesta kokemastaan pahasta niin että se oli kuulostanut poliisista jo epäuskottavalta. Rowéus kertoo, että perhettä oltiin viemässä Tornioon ja poliisiauto oli jo lähellä Haaparannan siltaa, jonka kautta olisi ajettu Suomen puolelle, kun isä pyysi uutta kuulustelua. Autoa ajanut poliisi teki käännöksen ja lähti takaisinpäin. Uuden kuulustelun jälkeen perhe saikin jäädä maahan, Rowéuksen siteeraaman lehtiartikkelin mukaan ikuisesti kiitollisena siitä kuinka hyvin ruotsalaiset ottivat heidät vastaan. (H8; ks. myös Nilsson 2014, 17, 22; JRA, 49.) Vielä seuraavana vuonna Ruotsissa suunniteltiin satojen maahan tulleiden inkeriläisten karkottamista näiden välikaikaisten oleskelulupien umpeutuessa, mutta kesäkuussa 1946 hallitus päätyi siihen, että muutkin kuin poliittisiksi pakolaisiksi katsotut inkeriläiset voisivat jäädä maahan. Tämän jälkeen käännityksiä ei käytännössä enää tehty. (Notini Burch 2014, 100, 164–178; ks. myös Berge 1992.)

Pakolaisleireiltä inkeriläiset hajaantuivat töihin eri puolille Ruotsia. Maassa oli valtava työvoiman tarve, joten työpaikan saaminen ei ollut vaikeaa (*Sverigeingermanländarnas historia* 2000, 49). Aikuisten lisäksi suoraan töihin nähtävästi menivät myös ne haastateltavat, jotka olivat Ruotsiin tullessaan noin 15–16-vuotiaita (H1; H2; H3; H7; H10). Suunnilleen puolet haastateltavista tai heidän vanhemmistaan oli Ruotsissa aluksi maatalous- tai metsätöissä, mutta tyypillisesti jo muutaman vuoden kuluessa siirryttiin tehdastöihin, jotka saattoivat näyttäytyä raskasta metsätyötä houkuttelevampina (H4). Jalo Rowéus perheineen siirtyi Haaparannan, Vännäsin ja Söderhamnin pakolaisleirien kautta noin puoleksitoista vuodeksi Naumiin, josta isä sai maataloustöitä, ja lopulta Boråsiin, jossa vanhemmat työskentelivät tekstiilitehtaassa (H8; JRA, 49–50).

Inkeriläisten keskittymistä tietyille teollisuuspaikkakunnille edesauttoi työpaikkojen ohella se, että vieraaseen maahan asettuneet pakolaiset mielellään hakeutuivat toistensa kanssa samoihin paikkoihin; ruotsininkeriläisen kielentutkijan Vera Lifin (2003, 59–61) mukaan inkeriläisillä oli tarve olla tekemisissä toisten samaa kieltä puhuvien ja Stalinin vainot kokeneiden kanssa. Ensimmäiset inkeriläisyhdistykset ja inkeriläiset seurakuntaryhmät perustettiin tekstiiliteollisuuskaupunki Boråsissa jo 1940-luvulla. Vähitellen ”Inkerin kerhoja” syntyi muillekin paikkakunnille, ja kerhoilla oli myös yhteistoimintaa. Esimerkiksi inkeriläisten valtakunnallisia kesäjuhlia vietettiin vuodesta 1948 lähtien joka vuosi. (Ks. esim. Huovinen 1993; *Sverigeingermanländarnas historia* 2000.)

Vilkkainta toiminta kuitenkin oli Ruotsin inkeriläisten epäviralliseksi pääkaupungiksi luonnehditussa Boråsissa, jonka inkeriläisyhdistystä ja seurakunnan nuorisopiiriä myös SKS:n haastatteluissa muistellaan. Erään haastateltavan mukaan inkeriläisyhteisö oli tavallaan perhettä: oli hauskaa, välitöntä ja turvallista, eikä yhteisössä tuntenut itseään ulkopuoliseksi (H10).⁴ Tiiviin yhteisöllisyyden käänköpuolena saattoi olla vahva sosiaalinen kontrolli. Inkeriläispakolaisten arvot ja normit poikkesivat ruotsalaisista, ja päästessään Neuvostoliitossa kokemansa vainon jälkeen harjoittamaan avoimesti uskontoaan he Lifin mukaan sovelsivat

4 Jalo Rowéus kiistää haastateltavan tulkinnan viitaten Boråsin suomenkielisen seurakunnan sisäiseen kahtiajakoon (Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023).

vanhempia ja ankarimpia sääntöjä elämään yleensä (Lif 2003, 62; ks. myös De Geer 2007, 14). SKS:n haastatteluissa tähän teemaan ei yleensä viitata, mutta Jalo Rowéus kertoo kulttuurien törmäyksestä syvästi uskonnollisten vanhempiensa ja ruotsalaisen yhteiskunnan välillä. Vanhemmat kantoivat huolta lastensa tulevaisuudesta ja yrittivät suojella näitä kaikkialla vaanivilta maallisilta kiusauksilta ja vaaroilta. He pitivät esimerkiksi lastenelokuvien katsomista syntinä ja vaativat lapsia noudattamaan tiukkoja sääntöjä, jotka poikkesivat ruotsalaisen yhteiskunnan käytännöistä, mikä aiheutti kitkaa vanhempien ja lasten välille. (H8; JRA, 18, 22–23, 81–84.)

Rowéus kertoo viihtyneensä Ruotsissa koulussa aluksi hyvin mutta kadottaneensa 12-vuotiaana innostuksen koulunkäyntiin, osin kodin ilmapiirin ongelmien vuoksi (H8; JRA, 24, 126, 132–133). Hän lopettikin koulun mahdollisimman pian ja meni 15-vuotiaana töihin musiikkikauppaan, josta siirtyi nopeasti tekstiiliteollisuuteen. Oltuaan joitakin vuosia töissä vaatetehtaissa hän kävi armeijan ja siirtyi sitten useammaksi vuodeksi opiskelemaan kansankorkeakouluun. (JRA, 127–130.) Varhain aloitetusta työelämästä takaisin opiskelemaan palaaminen ja kansankorkeakoulun käyminen oli tavallista muidenkin inkeriläisten kohdalla (H5; H6; *Sverigeingermanländarnas historia* 2000, 99–100). Rowéus suunnitteli kansakoulunopettajan koulutukseen hakeutumista, mutta opiskelikin lopulta sosionomiksi. Hän perusti perheen ja työskenteli muun muassa Boråsin sairaalassa ja Ängelholmin sosiaalitoimistossa, kunnes sai henkilöstöjohtajan paikan Helsingborgin psykiatrisesta sairaalasta. Kun psykiatrinen sairaala lakkautettiin, Rowéus siirtyi Helsingborgin sairaalaan, jossa työskenteli eläkeikään asti. (JRA, 130–131; H8; Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023.)

Muutkin SKS:n haastateltavat vaikuttavat löytäneen paikkansa ruotsalaisesta yhteiskunnasta. Heidän joukossaan oli sekä perinteisiin työläisammatteihin päätyneitä että pitempään opiskelleita, ja monet toimivat työuransa aikana useammassa eri ammatissa. Naisten kohdalla oli tavallista jäädä lasten synnyttyä kotiäidiksi, mutta myöhemmin jotkut heistä palasivat työelämään. Haastateltavista neljä avioitui ruotsalaisen kanssa, neljän kohdalla puoliso oli kotoisin Suomesta tai luovutetusta Karjalasta ja kaksi meni naimisiin toisen inkeriläisen kanssa. Jotkut suomenkielisen puolison kanssa avioituneet haastateltavatkin alkoivat myöhemmin käyttää perhepiirissä ruotsia, koska lapset puhuivat sitä suomea paremmin (H2; H5; H9), ja joissakin haastatteluissa mainitaan, että ruotsin puhuminen on nykyään helpompaa kuin suomen.

Haastateltavien vanhemmat sen sijaan eivät välttämättä koskaan oppineet kunnolla ruotsia tai tutustuneet ruotsalaisiin kovin hyvin. Jalo Rowéuksen mukaan hänen vanhemmillaan ei ollut kiinnostustakaan ruotsin oppimiseen ennen kuin lapset menivät naimisiin ruotsalaisten kanssa, jolloin vanhemmat huomasivat, että ”pitäs tässä vähän jotain osata” (H8). Inkeriläisten omat yhdistykset ja suomenkielinen seurakuntatoiminta kuitenkin tarjosivat mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen, vaikka ruotsinkielinen yhteiskunta olisi jäänyt etäiseksi, ja erään haastateltavan tulkinnan mukaan vanhemmilla oli Ruotsissa hyvä elämä (H4). Toisaalta aineistossa viitataan myös siihen, että inkeriläisten keskuudessa oli mielenterveysongelmista kärsineitä ja että jotkut tekivät itsemurhan (H7; H8). Turvallisessa Ruotsissakaan Inkerinmaan tapahtumien ahdistavia muistoja ei välttämättä päässyt pakoon.

Vainojen pitkä varjo

Siirryn nyt tarkastelemaan Jalo Rowéuksen elämänkerrontaa, jossa Inkerinmaalle sijoittuvalla menneisyydellä on keskeinen rooli, vaikka Rowéus itse lähti Inkeristä jo kuusivuotiaana. Hän määrittelee koko elämänsä olleen tavalla tai toisella suhteessa siihen, miten inkeriläisiä Neuvostoliitossa loukattiin, vainottiin, uhattiin ja terrorisoitiin (JRA, 87). Kerronnassa inkeriläiset näyttävät halveksittuina ja vihattuina kansanvihollisina (Nilsson 2014, 16–17) – ros-kina, jotka Stalin halusi siivota pois maan päältä (JRA, 69, 117). Inkeriläisten asemaa Stalinin maalitauluna Rowéus havainnollistaa myös symbolisella kuvalla veriroiskeiden kirjomasta tikkataulusta, jonka keskelle on isketty veitsi (JRA, 110). Melkein kaikki Inkerinmaalla ensimmäisten kuuden elinvuoden aikana koettu määrittäyty pahaksi:

Allt, eller nästan allt som tillhörde min tidiga barndom från födseln till 6 årsåldern med rötter i Ingermanland, villa jag inte prata om, inte bli påmind om. Där fanns allt ont, all smärta, allt det som fick mig att uppleva olust och skräck. (JRA, 35; vrt. Huttunen 2002, 229.)⁵

[Kaikki tai melkein kaikki mikä kuului varhaislapsuuteeni Inkerinmaalla, syntymästä 6-vuotiaaksi, oli sellaista mistä en halunnut puhua, mistä en halunnut minua muistutettavan. Siellä oli kaikki paha, kaikki tuska, kaikki mikä sai minut tuntemaan vastentahtoisuutta ja kauhua.]

Yhteys inkeriläisten vainon ja oman elämän välillä alkaa Rowéuksen kerronnassa jo omasta syntymästä, joka tapahtui ”pahuuden aikana” (JRA, 106). Omaelämäkerrallisessa tekstissä hän kuvaa tuloaan maailmaan pimeänä talviyönä:

Jag kom till världen en mörk vinternatt när ljuset försvann och inte ville återvända på flera år. Född i 1930talets mitt i december månad 1935, den 18:de dagen kom jag till världen, med en dask i stjärten, kippande efter luft, som om jag bestraffats med kölhalning under ett skepp, för något brott som jag aldrig lyckats härleda till något annat än, att vara född i fel tid, på en plats, där människor utrotades, skingrades och försvann liksom in i tomheten. Det året hade ondskan själv vuxit i sin maktutövning, över alla gränser. Ingen kunde hota eller skydda sig mot de övergrepp som drabbade människor överallt. (JRA, 36.)

[Tulin maailmaan pimeänä talviyönä, kun valo katosi eikä palannut moneen vuoteen. Synnyin 1930-luvun puolivälissä joulukuun 18. päivänä, sain läimäyksen takamukselleni ja haukoin henkeäni, oli kuin minua olisi rangaistu kölihaalauksella jostakin rikoksesta, jota en ole koskaan onnistunut johtamaan muuhun kuin siihen, että synnyin vääränä aikana paikkaan, jossa ihmisiä tuhottiin ja hävitettiin ja he katosivat kuin tyhjyyteen. Sinä vuonna itse pahuus oli kasvanut vallankäytössään yli kaikkien rajojen. Kukaan ei voinut suojautua väkivallanteoilta, joiden kohteeksi ihmiset kaikkialla joutuivat.]

Keskeiseksi hahmoksi kerronnassa nousee Rowéuksen äidinisä Pekka Braks – opettaja, pappi ja inkerinsuomalaisten konsistorin puheenjohtaja, joka vangittiin useita kertoja ja teloitettiin vuonna 1937 (H8; JRA, 30, 78, 93–98; Nilsson 2014, 17; Rowéus 2020, 20; ks. myös Martikainen 2012, 25). Isoisä määrittäyty Rowéuksen omaelämäkerrallisessa tekstissä paitsi syyttömänä teloitetuksi, myös erityisen rohkeaksi, suoraselkäiseksi ja esikuvalliseksi, Rowéuksen ”tiennäyttäjäksi” (JRA, 41, 78). Isoisän kohtalon kautta kerronnassa rakentuu omakohtainen yhteys inkeriläisiin kohdistuneisiin vainoihin.

5 Sisennettyjen ruotsinkielisten aineistositaattien kieliasu on alkuperäinen, ja niiden suomennokset ovat omia käännöksiäni, jotka joidenkin yksityiskohtien osalta perustuvat pikemminkin tekstin tulkintaan kuin sanatarkkaan kääntämiseen. Myös lainausmerkeissä esitetyt lyhyemmät sitaattit ovat useimmissa tapauksissa käännöksiä ruotsinkielisestä aineistosta.

Rowéuksen mukaan äidinisä oli hänen syntymänsä aikaan todennäköisesti vangittuna eikä tämän olinpaikasta tai elossa olemisesta ollut tietoa. Haastattelussa ja erityisesti omaelämäkerrallisessa tekstissä hän kuvailee tilannetta, jossa ahdistunut äiti on vastasyntyntä imettäessään ”toisessa maailmassa”:

Mamma befann sig i en annan värld, med en frånvarande blick, som tycktes vilja tränga genom väggar och murar, förbi låsta järngrindar, långt ner i mörka kalla fängelsehålor, dit knappt något dagsljus nådde. Där någonstans hoppades hon få se en skymt av sin fängslade pappa. Panik och ångestkänslor hade mamma i sitt gastkramande grepp... (JRA, 9; ks. myös JRA, 105.)

[Äiti oli toisessa maailmassa, hänen poissaoleva katseensa vaikutti haluavan tunkeutua seinien ja muurien läpi, lukittujen rautaporttien ohi, kauas alas pimeisiin kylmiin vankityrmiin, joihin tuskin mikään päivänvalo ulottui. Siellä jossakin hän toivoi voivansa nähdä vilauksen vangitusta isästään. Äiti oli paniikin ja ahdistuksen karmeassa otteessa...]

Itseään Rowéus kuvaa vauvana, jonka katse turhaan etsii äidin katsetta ja jonka läheisyyden ja hymyjen tarvetta äiti ei näe. Kerronnassa rakentuvan lapsiminän katse häilyy tyhjiydessä, kenenkään kädet eivät hyväile häntä eikä kenenkään lepertelevä ystävällinen ääni toivota häntä tervetulleeksi maailmaan. Epätietoisuus vangitun äidinisän kohtalosta näyttäytyy Rowéuksen tekstissä synnä siihen, ettei äiti ollut henkisesti läsnä pienelle lapselleen eikä äidin ja lapsen välille syntynyt symbioottista suhdetta, joka olisi herättänyt lapsessa luottamuksen tulevaisuuteen. (JRA, 9–10, 104–105; H8; ks. myös JRA, 72, 108, 121.) Kuvausta vastasyntyneen lapsen ja äidin välisestä imetystilanteesta voi pitää eräänlaisena avainkuvana, jolla Rowéus selittää oman persoonansa kehitystä. Intertekstuaaliset viittaukset kiintymyssuhdeteorianta ja psykoanalyttikko Erik H. Eriksonin kehitysteoriaan (JRA, 10, 105–106; ks. Erikson [1982] 2004) antavat kuvaukselle eksplisiittisen psykologisen kehyksen.

Äidin tuntema ahdistus ja sen vaikutus vastasyntyneeseen lapseen olivat omaelämäkerrallisen tekstin mukaan osa Stalinin langettamaa rangaistusta. Teksti tuottaa käsitystä ”Stalinin kostosta”, joka kohdistuu isoisä Pekka Braksin ohella tämän kaikkiin lapsiin ja ulottuu epäsuorasti myös Rowéukseen itseensä. Hänen kohdallaan kyse on elämän saamasta huonosta alusta sekä tyhjiyden, häpeän ja vähempiarvoisuuden tunteista ja omasta itsestä vieraantumisenesta. (JRA, 9–10, 88–89, 106.) Jo ensikohtaaminen äidin kanssa johtaa vain tunteeseen omasta olemattomuudesta – menneisyyden minä on kuin ”nolla”, ”ei kukaan” ja ”yhtä tyhjä kuin äidin katse” (JRA, 105).

Isoisälle langetettuun rangaistukseen kytkeytyy kerronnassa myös Rowéuksen perhettä hänen varhaislapsuutensa aikana kohdannut toisenlainen tragedia. Rowéuksen mukaan perheen kaikki kolme lasta sairastuivat kurkkumätään, josta hän itse ainoana selvisi elossa. Hän kertoo joutuneensa kolmevuotiaana useaksi kuukaudeksi sairaalaan Leningradiin ja tulkinneensa, että oli tullut vanhempiansa hylkäämäksi. Haastattelussa ja lehtiartikkelissa kuvataan kummitusmaisten valkotakkisten hahmojen herättämää kauhua ja sietämätöntä äidinikävä, jotka Rowéus yhdistää sairaalassa vietettyihin kuukausiin. (H8; Nilsson 2014, 18.)

Kurkkumätään sairastumisen kuvaus kehystetään haastattelussa kertomuksella sairastumista edeltäneistä tapahtumista. Haastattelijan pyytäessä Rowéusta kertomaan kuolleista veljistään tämä aloittaa kertomalla, etteivät papin lapset saaneet kokea olevansa turvassa: kommunistit yrittivät iskeä papin kimppuun myös tämän lasten kautta. Rowéus mainitsee, etteivät hänen äitinsä ja enonsa saaneet opettajan töitä opettajankoulutuksestaan huolimatta, ja alkaa sitten kertoa toisesta enostaan, joka pidätettiin 17-vuotiaana taposta

syytettynä. Hän kuvailee tapahtumakulkua, jossa venäläispoikien tappelua sivusta seurannut eno lavastetaan syylliseksi tappelussa tapahtuneeseen puukotukseen ja tuomitaan nuorisovankilaan. Kertomus jatkuu kuvauksella Rowéuksen isoäidin ja isoveljen matkasta vankilaan tapaamaan enoa ja johtaa lopulta sairauteen: isoveli sairastuu matkalla kurkkumätään, joka sitten tarttuu perheen muihinkin lapsiin. (H8.) Myös omaelämäkerrallisessa tekstissä Rowéus aloittaa kurkkumätään liittyvän kertomuksen viittaamalla siihen, että kansanvihollisina pidettyjä pappeja oli ”grillattava” kaikin mahdollisin tavoin, ja kertoo sitten enon lavastamisesta syylliseksi, vankilatuomiosta ja vierailumatkalla saadusta tartunnasta samaan tapaan kuin haastattelussa (JRA, 62–63). Kehystyksen kautta kurkkumätään sairastuminen ja veljien kuolema liitetään välillisesti Pekka Braksiin ja muihin inkeriläisiin pappeihin kohdistuneeseen vainoon.

Omaan sukuun kohdistuvan rangaistuksen lisäksi aineistossa on mainintoja vainotun etnisen vähemmistön kokemuksiin kytkeytyvästä kollektiivisesta perinnöstä, jonka kantajana Rowéus itsensä esittää (JRA, 7, 90, 106, 117). Hän viittaa myös traumaattisten muistojen periytymiseen sekä kirjallisuudentutkija Marianne Hirschin luomaan jälkimuistin (*postmemory*) käsitteeseen (JRA, 36–41; ks. Hirsch 2008). Yhtenä kollektiivisen perinnön välittymisen tapana näyttäytyy aikuisten keskustelujen kuunteleminen. Rowéus kuvaa itseään yksinäisenä lapsena aikuisten keskellä ja kertoo oppineensa jo varhain tekemään itsestään mahdollisimman näkymättömän – kun kukaan ei huomannut eikä ajatellut häntä, hän imi itseensä aikuisten kertomuksia pahuudesta ja inkeriläisille tehdyistä vääryyksistä (JRA, 7, 31).

Vaino ja pahuus henkilöityvät kerronnassa Staliniin, mutta omaelämäkerrallisessa tekstissä inkeriläisten kohtaloa kontekstualisoidaan joskus myös laajemmin viittauksella sekä Staliniin että Hitleriin, ”kahteen maailmanhistorian jättiläiseen”, joiden kynsiin inkeriläiset Rowéuksen mukaan joutuivat. Tätä Rowéus havainnollistaa ”pihdeiksi” nimittämälläään kuvakollaasilla, jossa Pekka Braksin valokuva on sijoitettu Stalinin ja Hitlerin kuvien väliin. Näiden kolmen hahmon alla on valokuva Rowéuksen vanhemmista nuorina aikuisina. (JRA, 111.) Alaosaan sijoitetut vanhemmat jäävät kollaasissa alisteiseen asemaan, ja samalla heidän voi Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin esittämän sommitteluteorian pohjalta katsoa edustavan spesifimpää tai käytännönläheisempää ”reaalista” informaatiota siinä missä kollaasin yläosa edustaa ”ideaalista” yleisemmän tason informaatiota (Kress ja van Leeuwen [1996] 2006, 57, 186–187). Tulkitsenkin kollaasin rakentavan yhteyttä maailmanhistorian suuriin linjoihin, joiden seuraukset konkretisoituvat Rowéuksen omien vanhempien kohdalla.

Identiteettiä ja alkuperää etsimässä

Toisen Jalo Rowéuksen kerronnasta konstruoimani keskeisen teeman muodostavat minuuteen ja identiteettiin liittyvät kysymykset, jotka osittain kytkeytyvät etnisyyteen. Rowéuksen yllirajainen lapsuus tarjoaa erilaisia etnisen identifioitumisen mahdollisuuksia, ja juuri hänen ikäryhmässään Ruotsin inkeriläistaustaisten itseidentifikaatiot vaihtelevat eniten. Vuosina 1931–1941 syntyneet identifioituivat Ruotsissa toteutetussa tutkimuksessa muun muassa inkerinsuomalaisiksi, ruotsininkeriläisiksi ja ruotsalaisiksi; kukaan tämän ikäryhmän vastaajista ei identifioitunut suomalaisiksi, kun taas jotkut ennen vuotta 1931 syntyneistä kokivat olevansa suomalaisia eivätkä tehneet eroa Inkerinmaalla ja Suomessa syntyneiden suomalaisten välille. (Lif 2007, 52; ks. myös Lif 2004, 268.) Neuvostoliitossa inkerinsuomalaiset

luokiteltiin kansallisuudeltaan suomalaisiksi, mutta Suomessa heidän etnisyyttään on eri yhteyksissä tulkittu vaihtelevin tavoin.⁶

Inkerinmaan suomenpuhujien etnisyys saa erilaisia tulkintoja myös Jalo Rowéuksen kerronnassa. Rowéuksen mukaan hänen isänsä oli pohjimmiltaan ”sataprosenttisesti inkeriläinen” ja ylpeä siitä, kun taas koulutetusta kodista tullut ja pikemminkin kirjakieltä kuin murretta puhunut äiti tunsu kuuluvansa suomalaisiin (JRA, 68, 124–125). Rowéus kertookin äitinsä kokeneen sodanaikaisen Suomeen siirtymisen kotiinpaluuna. Eri aineistoissa hän mainitsee muistavansa selvästi, mitä äiti sanoi perheen astuessa maihin Hangossa: Suomesta he olivat kerran tulleet, ja Suomeen he olivat lopultakin palanneet. Lopultakin kotona, hän kertoo ajatelleensa itsekin. (Nilsson 2014, 21; H8; ks. myös JRA, 65.) Suomen voi siis tulkita saavan aineistossa inkerinsuomalaisten myyttisen kodin merkityksiä (ks. myös Huttunen 2002, 237–238).

Kertomansa mukaan Rowéus koki lapsena itsensä suomalaisemmaksi kuin kukaan hänen luokallaan Littoisissa. Hän lauloi koulussa isänmaallisia lauluja niin antaumuksellisesti, että opettaja kehotti jälkeenpäin häntä hieman hiljentämään, jotta muidenkin äänet kuuluisivat. (JRA, 102–103.) Inkeriläisten suomalaisuus kuitenkin näyttäytyy aineistossa kyseenalaistettuna. Rowéus kuvaa inkeriläisten olleen Suomessa ”venäläisiä, jotka puhuivat kummallista suomea” (Nilsson 2014, 23) ja viittaa lapsuudenkokemuksiinsa etnisestä hierarkiasta, jossa arvoasteikon ylimpänä olivat [nykyisessä] Suomessa syntyneet suomalaiset, heidän alapuolellaan evakuidut karjalaiset ja karjalaisten alapuolella inkeriläiset (JRA, 67–68). Rowéuksen oman etnisen identiteetin kyseenalaistaminen paikantuu kerronnassa Ruotsiin. Elämäkerrallisen lehtiartikkelin mukaan hänen tuolloinen suomenkielinen sukunimensä herätti kysymyksiä ja johti kiusallisiin tilanteisiin; identiteettineuvottelu esitetään artikkelissa yksinkertaistetun vuoropuhelun muodossa Rowéuksen vastatessa anonyymiksi jäävän puhe-kumppanin kysymyksiin hänen alkuperästään (Nilsson 2014, 22). Haastattelussa Rowéus lukee artikkelia ääneen mukaillen ja täydentäen tekstiä hieman:

Och frågorna som jag ofta brukade få var: Varifrån kommer du? Finland så klart. Var bodde du? Utanför Åbo. Och så det plågsammaste av allt gjorde mig alltid lika ställd, jag blev nästan förtvivlad, som om jag ville sjunka ner genom jorden: Men var är du född? Det blev en tystnad och sen kanske man svarade Ingermanland ibland, och då fick man till svar, från den som frågade: Men då, det ligger ju i Sovjetunionen, då kan du väl inte vara finne utan då är du ryss! Men jag [lyö nyrkin pöytään?] ÄR ingen ryss! (H8.)

[Ja usein minulta kysyttiin sellaisia kysymyksiä kuin: Mistä tulet? Tietenkin Suomesta. Missä asuit? Turun edustalla. Ja sitten se kaikkein tuskallisin sai minut aina yhtä sanattomaksi, tulin melkein epätoivoiseksi, kuin olisin halunnut vajota maan alle: Mutta missä olet syntynyt? Seurasi hiljaisuus ja sitten sitä joskus ehkä vastasi että Inkerinmaalla, johon kysyjä sitten vastasi: Mutta sehän on Neuvostoliitossa, ethän sinä sitten voi olla suomalainen vaan olet sitten venäläinen! Mutta minä EN ole mikään venäläinen!]

6 Sodanaikaiset väestönsiirrot kytkettiin osaksi inkerin- ja suomensuomalaisten välistä yhteenkuuluvuutta korostanutta ”heimotyötä”, mutta suurelle osalle suomalaisista heimoaate jäi varsin vieraaksi (Nevalainen 1991, 263–266, 279). Puoli vuosisataa myöhemmin inkerinsuomalaistaustaisten ihmisten oletettu suomalainen etnisyys toimi perusteluna niin kutsutulle paluumuutolle entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen – julkisessa keskustelussa tulijoiden suomalaisuus kuitenkin usein kyseenalaistettiin (ks. esim. Davydova ja Heikkinen 2004; Hakamies 2004). Viime vuosina aihe on nousut Suomessa uudelleen esiin ja inkerinsuomalaisia on julkisuudessa representoitu osana suomalaista kansakuntaa (ks. Potinkara 2023).

7 Kyseessä on haastatteluaänitteen pohjalta tekemäni tulkinta.

Venäläisiin vertaaminen on ollut pahin mahdollinen loukkaus luovutetusta Karjalasta saapuneille evakoille (Savolainen 2015, 370), ja samaan tapaan Rowéuskin tuo eri aineistoissa esiin, että venäläiseksi leimautuminen oli pahinta mitä hän tiesi (H8; Nilsson 2014, 22; JRA, 25, 70, 125; Rowéus 2009b, 9). Asennettaan hän selittää Stalinin kauden vainoilla: venäläinen oli pahin mahdollinen haukkumasana, koska hän oli jo äidinmaidossa omaksunut tiedon siitä, mitä venäläiset olivat tehneet inkeriläisille (JRA, 70). Väitetty venäläisyys yhdistyy aineistossa nimenomaan syntymiseen Neuvostoliiton alueella, sillä Rowéus tulkitsee Virossa syntyneen pikkuveljensä säästyneen tältä leimalta (H8; JRA, 70–71).

Halu välttää venäläiseksi leimautumista näyttäytyy kerronnassa syynä siihen, että Rowéus pyrki kätkemään menneisyytensä. Lapsena Boråsissa hän ei tuonut kavereita kotiinsa, koska ei halunnut heidän näkevän isänsä esillä pitämää Inkerin lippua (H8; ks. myös Nilsson 2014, 22), ja aikuisiälläkin hän vältteli alkuperään ja yksityiselämään liittyviä kysymyksiä (Nilsson 2014, 23; JRA, 70, 124–125). Oli kuitenkin jatkuva uhka, että joku kaivaisi esiin totuuden, ja Rowéuksen mukaan oli aina ihmisiä, jotka suhtautuivat häneen kuin hän olisi ollut kisan retuuttama ja suustaan pudottama ”häpeärotta”. Hän yhdistää Ruotsissa kokemansa muukalaisvihan inkeriläisten kohteluun Neuvostoliitossa: aina kun joku kyseenalaisti hänen yhteenkuuluvuutensa ruotsalaisten kanssa ja kehotti häntä ”menemään kotiin”, se muistutti inkeriläisten jo Inkerinmaalla kokemasta ulkopuolisuudesta, vihasta ja stigmasta. (JRA, 25–26; ks. myös JRA, 70.) Siinä missä inkeriläisyys joissakin SKS:n Ruotsissa toteuttamissa haastatteluissa määrittyy ylpeyden aiheeksi tai ainakin joksikin, josta on mielellään puhuttu ulkopuolisillekin (H5; H6; H7), Rowéus kertoo kokeneensa sen häpeällisenä asiana. Inkerinmaalle paikantuva menneisyys ja siihen kytkeytyvät tunteet näyttäytyvät aineistossa ros-kina, jotka hänen oli kätkevä ulkomaailmalta (JRA, 26).

Ruotsissa Rowéus pyrki kertomansa mukaan elämään kuin ruotsalainen heti ensi hetkestä alkaen. Hän oppi matkimaan muita kaikessa ja hänestä tuli ”etnisesti hämmentynyt”. (Nilsson 2014, 22–23.) Omaelämäkerrallisen tekstin mukaan ruotsalaisten arvojen omaksuminen oli hänelle helppoa ja hän kirjoittaakin ruotsalaistuneensa pakolaisleirijän jälkeen runsaassa puolessa vuodessa (JRA, 24–25). Aikuisena hän päätti vaihtaa sukunimensä, sillä suomalainen nimi ei suomalaisiin liittyneiden stereotyyppien vuoksi Ruotsissa välttämättä tehnyt hyvää vaikutusta (JRA, 32–33; ks. myös Lif 2004, 142).

Suomalainen identiteetti kuitenkin näyttäytyy omaelämäkerrallisessa tekstissä merkittävänä. Rowéus luonnehtii äidinkieltään suomea itselleen lähes pyhäksi, identifioituu juuritaan suomalaiseksi ja rakentaa yhteyttä suomalaisuuteen sekä polveutumisen että kulttuuriperinnön kautta. Yhtenä siteenä Suomeen toimii *Kalevala*, joka Inkerinmaalta kerättyjen Kullervo-runojen vuoksi Rowéuksen mukaan kuuluu myös inkeriläisille ja jonka hän kertoo omistavansa sekä suomen- että ruotsinkielisenä laitoksena. (JRA, 69, 124.) Muinaista suomalaisuutta ja oman identiteetin etsintää kuvaavassa Rötter-runossa hän kirjoittaakin Väinämöisestä ja Ilmarisesta, joiden perinnöstä runon minäkertojakin aikaa myöten pääsee osalliseksi (Rowéus 2009a, 45).

Toisaalta yhteys Suomeen rakentuu kerronnassa sukulaissuhteiden, erityisesti Viipurista 1800-luvun lopussa Inkerinmaalle muuttaneen isänisän kautta – isoisän suomalaistaustan vuoksi kenenkään ei Rowéuksen mukaan pitäisi kieltää häneltä suomalaista perintöä (JRA, 69, 75, 93). Isänisän kautta rakentuvaa identiteettiä Rowéus käsittelee erityisesti runossaan ”Det eviga Viborg”. Runon minäkertoja kuvaa itseään alkuperästään tietämättömänä,

kodittomana, juurettomana, eksyneenä ja kotiinpaluuta etsivänä. Second hand -kaupasta löytyneen *Ikuinen Viipuri* -kirjan kautta hän löytää juurensa. Menneestä suuruudesta ja omasta alkuperästä muistuttava *Ikuinen Viipuri* on ”ikoni kirjan muodossa” – vain viisi kruunua maksaneen kirjan arvo identiteetille on mittaamaton. (Rowéus 2010, 34–35; ks. Forsberg 1993.) Runossa kirja kytkeytyy oikeuteen olla oma itsensä:

En gång kuvad, en gång skambelagd,
kränkt och förnedrad, men
aldrig knäckt eller krossad.
Stolt skall jag minnas min kamp
och min rätt att få vara mig själv,
hemlös med rötter i finska Viborg.
Farfars stad.
(Rowéus 2010, 35.)

[Kerran lannistunut, kerran häpeänalainen,
loukattu ja halvennettu, mutta
ei koskaan nujerrettu tai murskattu.
Muistan ylpeänä taisteluni
ja oikeuteni olla oma itseni,
koditon, jolla on juuret Suomen Viipurissa.
Isänisän kaupungissa.]

Etnisyyteen kytkeytyvä reflektointi nousee merkittäväksi teemaksi myös elämäkerrallisessa lehtiartikkelissa, vaikka artikkeli muuten kuvaa Rowéuksen varhaisia vaiheita konkreettisiin tapahtumiin keskittyen. Etnisyyteen liittyvää problematiikkaa havainnollistetaan lyhyellä metaforisella kertomuksella, jonka Rowéus mainitsee olleen hänen oma viime hetken lisäyksensä artikkeliin.⁸

En pojke frågade sin morfar: 'Är det svårt att tälja en häst? Egentligen inte. Jag täljer bara bort det som inte är en häst.' Jag skulle vilja att det hade varit så enkelt också för mig. 'Är det svårt att bli en svensk? Egentligen inte. Man tar bara bort det som inte är svenskt i mig.' (Nilsson 2014, 23.)

[Poika kysyi isoisältään: ”Onko vaikeaa veistää hevonen?” ”Ei oikeastaan. Veistän vain pois sen, mikä ei ole hevosta.” Olisin halunnut että se olisi ollut minullekin yhtä yksinkertaista. ”Onko vaikeaa tulla ruotsalaiseksi?” ”Ei oikeastaan. Otetaan vain pois se, mikä minussa ei ole ruotsalaista.”]

Lukiessaan artikkeleita ääneen haastattelussa Rowéus lisää mukaan maininnan suomalaisiksi tulemisesta: ”Är det svårt att bli en svensk, eller en finländare?” [Onko vaikeaa tulla ruotsalaiseksi, tai suomalaiseksi?] (H8). Tulkitsen tällä tavalla täydennetyt tekstin esittävän niin ruotsalaisen kuin suomalaisen identiteetin tavoiteltuna ja vaikeasti saavutettavana, vaikka Rowéus toisaalta luonnehtii itseään suomalaiseksi ja kertoo ruotsalaistumisen olleen hänelle Ruotsissa elämisen alkuaikoina helppoa. Kerronta siis rakentaa monitulkintaista kuvaa etnisestä identiteetistä ja siihen liittyneistä pyrkimyksistä ja kamppailuista. Ylirajaisen menneisyyden aiheuttamiin ongelmiin viittaa liian monta kertaa juurineen ylös kiskotun ja uudelleen istutetun puun metafora, jolla Rowéus kuvaa sekä lapsuuttaan että koko elämäänsä (JRA, 50–51; Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023).

8 Kun Rowéuksen kirjoittamaan omaelämäkertaan perustuva lehtiartikkeli oli valmistumassa, tekstiä työstänyt Nilsson ilmoitti että Rowéus voisi halutessaan lisätä siihen korkeintaan 2–3 riviä, mikäli tällä oli jotakin tärkeää lisättävää. Rowéus, joka kaipasi elämän ulkoisia tapahtumia käsittelevään artikkeliin myös sisäisten prosessien kuvausta, valitsi kertomuksen hevosen veistämisestä. (Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023.)

Juurettomuuden ja etsimisen teemat ja oman minuuden reflektointi eivät Rowéuksen kerronnassa kuitenkaan rajoitu etnisyyteen. Omaelämäkerrallisessa tekstissä hän kuvaa myös uskonnollista etsintäänsä, joka lopulta johti agnostisismiin (JRA, 81, 84–87). Erityisen merkitykselliseksi minuuden reflektoinnin teemoiksi tulkitseen ihmisen eri puolia käsittelevän pohdinnan, jota tarkastelen seuraavassa luvussa, sekä autenttisen minuuden tavoittelun ja ”alkuperäiseksi itseksi” tulemisen toiveen.

Kerronnassa rakentuu käsitys elämän mittaan kadotetusta alkuperäisyydestä. Rowéus arvelee elämänsä alussa olevan lapsen voivan kokea autenttisen minuutensa, kun kasvatusta ei ole vielä muuttanut osaa persoonallisuudesta. Hän kirjoittaa toivovansa, että tuhlaajapojan tavoin eräänä päivänä löytää takaisin omaan alkuperäänsä, itseensä, ja määrittelee elämäntehtäväkseen palauttaa itselleen ”oikeat kasvonsa”. (JRA, 5, 13, 44, 112.) Minuuden rakentamista kuvataan palapelin palojen metaforan kautta. Rowéus kertoo yrittäneensä kääntää jokaisen kiven löytääkseen kaikki palat, joilla voisi täyttää palapelin aukkoja ja muodostaa kasvot, jotka tunnistaisi omikseen (JRA, 42).

Kadotettu alkuperäisyys jää sisällöltään suurelta osin määrittelemättömäksi. Sen tärkeä ilmentymä kuitenkin on alkuperäinen etunimi: omaelämäkerrallisen tekstin mukaan Rowéuksen syntymänimi oli Eugén, mutta Suomessa vanhemmat muuttivat sen viranomaisten ehdotuksesta Jaloksi.⁹ Alkuperäisen etunimen menetys vertautuu Rowéuksen kerronnassa amputaatioon. Kadotettua alkuperäisyyttä palauttavana tekona puolestaan näytetään se, että hän nuorena aikuisena otti Eugén-nimen virallisesti toiseksi etunimekseen. Rowéus kuvaa tämän tuntuneen siltä kuin yksi monista hänen elämänsä aikana menettämistään palapelin paloista olisi tullut oikealle paikalleen. (JRA, 2–5, 34, 61–62.)

Paluu lapsuuteen

Jalo Rowéuksen kerrontaa leimaa eksplisiittinen pyrkimys oman elämän ja itsen ymmärtämiseen. Tulkintojen resurssina hän hyödyntää muun muassa psykologista kirjallisuutta, runoja ja aforismeja, jotka tulevat erityisesti omaelämäkerrallisessa tekstissä esiin intertekstuaalisina viittauksina. Useissa tämän artikkelin aineistona käytetyissä teksteissä Rowéus viittaa filosofi Søren Kierkegaardin sanoihin siitä, että elämä ymmärretään taaksepäin, mutta se pitää elää eteenpäin (Nilsson 2014, 23; Rowéus 2020, 19). Omaelämäkerrallisessa tekstissä korostuu nimenomaan ymmärtäminen, sillä siellä sitaatti esiintyy käänteisessä muodossa: elämä on elettävä eteenpäin, mutta ymmärrettävä taaksepäin (JRA, 11, 20, 43, 116). Sitatit määrittyy elämän kenties tärkeimmäksi opetuksiksi, jonka Rowéus kertoo löytäneensä ollessaan jo elämän puolivälin tienoilla (JRA, 11). Haastattelussa ja omaelämäkerrallisessa tekstissä hän esittääkin elämäntarinansa narratiivina, jonka ratkaiseva käänne tapahtuu puolivälissä, 1990-luvulla tai aikana, jolloin hän oli noin 40- tai 50-vuotias. Viittauksia aikuisiällä koettuun henkiseen muutokseen on myös muissa aineistoissa (Nilsson 2014, 23; Rowéus 2009b, 9–10), mutta jotkut tässä luvussa tarkastelemani elämännarratiivin ulottuvuudet tulevat esiin vain haastattelussa ja SKS:lle luovutetussa tekstissä.

Haastattelussa Rowéus kertoo eläneensä elämänsä ensimmäisen puoliskon ”ulkoisessa todellisuudessa”, jossa hänen oli osoitettava pystyvyyttään ja etsittävä muiden ihmisten

⁹ Ruotsininkeriläisten henkilönnimiä käsittelevässä väitöstutkimuksessa syntymänimi mainitaan venäläisessä Jevgeni-muodossa (Lif 2004, 89, 220, 223). Siirtoväestön nimenmuutokset olivat Suomessa oleskelun aikana tavallisia: nimiä normalisoitiin suomalaisen ortografian mukaisiksi ja venäläisiä etunimiä vaihdettiin suomalaisiin (mts. 260).

hyväksyntää. Suorittamisen tarve perustui hänen mukaansa sisäiseen tyhjyyteen, jonka hän alkoi tiedostaa noin 12-vuotiaana. Elämän alkupuoliskoa symboloi Rowéuksen haastattelun tuoma esine, jossa ihmishahmo kiipeää köyden varassa pystysuoraa seinämää ylös (ks. KIAK2019:111:79), ja haastattelussa Rowéus viittaakin muutamaan otteeseen kiipeämiseen. Tulkitsen viittausten yhdistyvän työelämässä menestymiseen ja ahkerointiin, josta kuitenkin Rowéuksen sanoin ”ei saanu paljon mitään” ja joka johti loppuunpalamiseen. (H8; ks. myös JRA, 8, 13, 43, 90, 114.) Omaelämäkerrallisessa tekstissä Rowéus kirjoittaa myös alituneesta asenteesta, konfliktien pelosta ja yrityksestä miellyttää muita, minkä hän tulkitsee tehneen hänestä ”valheellisen itsen kantajan” (JRA, 11–13, 120). Elämän alkupuoliskoon sijoitettu ulkoisessa todellisuudessa eläminen on kerronnassa samalla elämää ”puolikkaana ihmisenä” ja ”kuorena” ilman yhteyttä omiin tunteisiin (JRA, 8).

Narratiivin käännekohdan Rowéus sijoittaa haastattelussa aikaan, jolloin hän oli jatkanut ”kiipeämistään” niin pitkälle, että hänestä oli tullut henkilöstöjohtaja. Tuolloin hän kertomansa mukaan huomasi, että oli ollut väärillä jäljillä ja että elämästä puuttui jotakin:

Och då upptäckte jag insidan, som jag inte brytt mig om, inte ägnat mig särskilt mycket uppmärksamhet. Det fanns där inne ingenting jag kunde visa för andra för det var tomt, och är det så att det fanns någonting, då var det sånt som jag skämdes för. Jag var drabbad av skam. Och den skammen jag hade skaffat mig, den hade jag inte så att säga själv skapat utan den kom utifrån omgivningen. (H8; ks. myös JRA, 9.)

[Ja silloin löysin sisäpuolen, josta en ollut välittänyt, jota en ollut paljoonkaan huomioinut. Siellä ei ollut mitään mitä olisin voinut näyttää muille, sillä se oli tyhjä, ja jos siellä olikin jotain, se oli sellaista mitä häpesin. Kärsin häpeästä. Enkä ollut niin sanoakseni luonut sitä häpeää itse, vaan se tuli ympäristöstä.]

Kerronnassa ”kokonaisemmaksi ihmiseksi” tulemisen ehdoksi määrittyy minuuden ”toisen puoliskon” – torjutun ja kätkeytyn minuuden osan – löytäminen (JRA, 37). Tämä puolestaan edellyttää menneisyyden käsittelyä. Kertomansa mukaan Rowéus oivalsi, että hänen oli palattava lapsuuteensa katsomaan, mitä aikoinaan oli tapahtunut. Lapsuuden käsittely näytetään kerronnassa suorastaan välttämättömänä ja sen tekemättä jättäminen vaarallisena: Rowéus ymmärsi, että ellei hän tekisi asialle mitään ja ottaisi vastuuta elämästään, jonakin päivänä suuri höyryjyrä voisi ajaa hänen ylitseen ja mankeloida hänet levyksi tai veriläikäksi. (H8; JRA, 11, 19–20, 114–115, 119.)

Omaelämäkerrallisessa tekstissä Rowéus kuvaa menneisyyttä voimakkaiden metaforien kautta. Mennyt vertautuu kahleisiin (JRA, 8), myllynkiveen kaulassa (JRA, 7) ja kauhukabinettiin (JRA, 36), mutta erityisen usein Rowéus määrittelee sen roskiksi tai jätteiksi (ruots. *sopor*). Menneisyys on ”Stalinin ajan roskea” (JRA, 20, 27) tai ”Stalinin roskea” (JRA, 19); se on omaan sisimpään piilotettu suuri jätevuori, joka on ympäröity korkeilla muureilla ja ”pääsy kielletty” -varoituskylteillä ja johon ”häpeärotat” ovat rakentaneet pesänsä (JRA, 8, 11, 25). Sisin vertautuu myös läpituokemattomiin piikkikäisiin ryteikköihin, joissa kaikki polut ovat kasvaneet umpeen samaan tapaan kuin satavuotista unta nukkuvan prinsessa Ruusunen ympärillä (JRA, 114, 116).

Sisimpään kätkeytyjä negatiivisia tunteita selitetään aineistoissa ennen kaikkea inkeriläisiin kohdistuneella vainolla ja inkeriläisten asemalla Neuvostoliitossa – Rowéuksen sanoin kyse on poltinmerkistä, ”joka oli syöpynyt sieluumme ja leimannut meidät muita ihmisiä vähempiarvoisiksi” (JRA, 90). Yhtenä arvottomuuden tunteen syntymisen tapana esitetään

edellä käsittelemäni äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen puutteellisuus, jonka taustalla Rowéuksen tulkinnan mukaan oli äidin epätietoisuus vangitun isänsä kohtalosta (JRA, 9–10, 104–106; H8). Aineistossa on viittauksia myös ajan henkeen, joka sai useimmat vaike-nemaan, ja siihen, että Rowéus itse oppi lapsena pysymään hiljaa ja yrittämään olla näky-mätön. Hänen mukaansa tämä ehkä johti myöhempään elämään kameleonttina. (JRA, 31.)

Vaikean tunne-elämän taustaa kuitenkin tulkitaan muillakin tavoilla. Kerran Rowéus huomauttaa, ettei kaikkea sisälle kätkeytyä negatiivisuutta voi johtaa Staliniin ja terrorismiin (JRA, 90), ja määrittelee menneisyyden minänsä lapsuudessaan usealla tavalla traumatisoituneeksi (JRA, 33). Joissakin aineistoissa tarjolla on kurkkumädän sairastamiseen liittyvä tul-kintakehys. Haastattelussa Rowéus mainitsee ajatelleensa sairaalassa, että vanhemmat olivat ehkä hylänneet hänet koska hän ei ollut ollut riittävän kiltti, ja kertoo hoitajanaan myöhemmin toipilasaikana toimineen sukulaistytön pelotelleen häntä takaisin sairaalaan joutumisella ja kuolleiden veljien kohtalolla. Tällaiset muistot olivat hänen mukaansa niin kauheita, että hänen oli suljettava ne pois. (H8.) Lehtiartikkelin mukaan sairausajan sieluun repimät haavat aiheuttivat vielä aikuisuudessakin jatkuvaa särkyä. Samassa yhteydessä vii-tataan pitkään jatkuneeseen ”eräänlaiseen krooniseen neuroosiin” ja häpeän, syyllisyyden, nöyryytyksen, tyhjyyden ja ulkopuolisuuden tunteisiin. (Nilsson 2014, 18.) Toisaalta oma-elämäkerrallisessa tekstissä on viittauksia lapselta alistumista vaatineeseen autoritaariseen kasvatukseen, joka Rowéuksen mukaan johtaa oman todellisen itsen kieltämiseen tai kätke-miseen (JRA, 12–13), ja vanhempiensa kasvatusasenteista hän kirjoittaa laajasti myös tämän artikkelin käsikirjoitusta kommentoidessaan (Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023). Aineistoissa viitataan usein myös toisten ihmisten osoittamaan halvek-suntaan ja vähättelyyn (esim. JRA, 6, 90, 118; Rowéus 2009b, 10), näitä kokemuksia tarkem-min kontekstualisoimatta.

Metaforiseen roskavuoreen kätkeytyn lapsen – menneisyyden minän – esiin kaivamisesta tuli Rowéukselle hänen omien sanojensa mukaan elämäntyö (JRA, 11). Lapsuuden työstä-minen näyttäytyy aineistossa pitkänä ja työläänä prosessina, jonka välineenä on Rowéuksen mukaan toiminut kirjoittaminen (JRA, 37–38, 43, 123; H8). Hän kertoo myös toimineensa 2000-luvulla puhujana kahdessa Göteborgin seudun inkeriläisten järjestämässä tapahtu-massa ja käsitelleensä esityksissään elämän ulkoisia ja sisäisiä rajanylityksiä sekä sisäistä matkaa häpeästä itsekunnioitukseen. Itsestä ja omasta alkuperästä kertominen määrittetty tietoiseksi valinnaksi, jonka kautta haavoittuvuus muutetaan vahvuudeksi. Tähän tunnus-tukselliseen jatkumoon asettuu myös suostuminen SKS:n haastateltavaksi. (JRA, 91–93; ks. myös H8.)

Jalo Rowéuksen elämännarratiivi johtaa lopulta vapautumiseen, eheytymiseen ja tasapai-noon – oman elämän Gordionin solmun avaamiseen (JRA, 117) ja todemman minän jäl-leenlöytämiseen (JRA, 118). Lukiessaan elämästään kertovaa lehtiartikkelia haastattelussa ääneen – tekstiä hiukan täydentäen – hän lopettaa lukemisen kohtaan, jossa viittaa muuttu-neeseen tunne-elämäänsä:

Jag är en överlevare, en gränsöverskridare som vänt hat – mot de övergrepp som drabbat oss – till försoning. Jag har vandrat i vilshenet i mitt liv, men har funnit mig själv, på äldre dar; jag har gått i närkamp mot skuld- och skamkänslor som jag utvecklat till självrespekt. (H8; ks. Nilsson 2014, 23.)

[Olen selviytyjä, rajanylittäjä, joka on kääntänyt vihan – niitä väkivallantekojä kohtaan, joiden kohteeksi jouduimme – sovinnoksi. Olen elämässäni vaeltanut eksesissä, mutta löytänyt itseni

vanhemmillä päivilläni; olen taistellut syyllisyyden- ja häpeäntunteita vastaan ja muuttanut ne itsekunnioitukseksi.]

Varttuneella iällä löytynyttä tasapainoa Rowéus havainnollistaa kahdella haastatteluun tuomistaan esineistä. Vaakakuppeja kannatteleva hahmo symboloi tasapainoa sisäisen ja ulkoisen elämän välillä, ja toinen esine kuvastaa ihmisen eri puolia, jotka Rowéuksen mukaan ovat nyt yhdistyneet (H8; ks. KIAK2019:111:79). Omaelämäkerrallisessa tekstissä muutosta luonnehditaan transsendenttiseksi rajanylityskokemukseksi (JRA, 118) ja havainnollistetaan symbolisten valokuvien avulla. Takaapäin vasten kimaltavaa ulappaa kuvattu, käsivartensa levittänyt ihmishahmo kuvastaa vapautta, ja nupulla oleva syreeninkukinto yhdistyy tekstiin, jossa Rowéus kertoo antaneensa nuppujensa puhjeta täyteen kukoistukseen. Tekstiin on liitetty myös kuva, jossa takaapäin kuvatut pieni lapsi ja aikuinen mies pitelevät toisiaan kädestä; tulkitsemme kuvan symboloivan kaukaisen menneisyyden minän ja menneisyyttä työstäneen aikuisen minän tai kertojaminän välistä yhteyttä. (JRA, 120–123.) Kuvan yläpuolelle sijoitetussa tekstissä Rowéus kertoo pelastaneensa menneisyyden minänsä:

Så räddade jag "barnet" inom mig – han som var jag en gång. Det barnet, som inte förstod vad som hände, när han var liten. Han fick som en mognare vuxen, möjlighet att bearbeta allt, samt få en ny syn på det som en gång hänt. (JRA, 123.)

[Niin pelastin "lapsen" itsessäni – hänet, joka kerran oli minä. Lapsen, joka ei ymmärtänyt mitä tapahtui, kun hän oli pieni. Hän sai kypsempänä aikuisena mahdollisuuden työstää kaikkea ja saada uuden näkökulman siihen, mitä aikoinaan oli tapahtunut.]

Menneisyyden kohtaaminen kytkeytyy kerronnassa myös etnisen taustan hyväksymiseen (JRA, 93). Suhdetta inkeriläisyyteen Rowéus käsittelee erityisesti "Varför tackar vi?" -artikkelissa, jossa sisäisen muutoksen alullepanijana esitetään inkeriläisten kieltä, kulttuuria ja identiteettiä käsitellyt *Ingria*-lehdessä julkaistu Armas Paakkosen teksti. Rowéus kirjoittaa kuu-luneensa aiemmin "petturien" joukkoon – hän ei ymmärtänyt, mitä hyötyä *Ingria*-lehdessä julkaistusta nostalgisista muistoista oli, eikä tarvinnut lehteä mihinkään. Paakkosen artikkeli kuitenkin sai hänet käsittämään itsensä uudella tavalla. Sen kautta avautunut inkeriläishistoria näyttäytyy uutena tulkintakehyksenä lapsuuteen liittyneille epämiellyttäville tunteille: "Varför tackar vi?" -artikkelin mukaan Rowéus ei ollut aiemmin itsekään tiennyt, miksi karttoi menneisyyttä kuin ruttoa, mutta nyt hän ymmärsi Paakkosen käsittelemien kysymysten koskevan myös häntä, mikä käynnisti itsensä etsimisen ja häpeästä vapautumisen prosessin. (Rowéus 2009b, 8–9.)

Rowéuksen elämännarratiivi keskittyy ennen kaikkea yksilön sisäiseen muutokseen, jonka mahdollisia sosiaalisia ulottuvuuksia ei käsitellä aineistossa paljonkaan. Muutoksen seurauksena kuitenkin esitetään vapautuminen tarpeesta totella kaikkia mahdollisia auktoriteetteja. Terapeuttisen puheen käsitteitä käyttäen Rowéus kertoo oppineensa asettamaan omat rajansa (JRA, 118), ja tämän artikkelin käsikirjoitusta kommentoidessaan hän kuvailee työelämässä sattunutta tapahtumaa, jonka yhteydessä ensimmäistä kertaa puuttui työpaikan epäkohtiin. Aiempi "kameleonttimaisuus" suhteessa työyhteisöön oli hänen mukaansa johtunut menneisyyteen liittyneistä häpeän tunteista ja inkeriläisten Stalinin aikana kokeamista loukkauksista. (Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023.) Omaelämäkerrallisessa tekstissä menneisyyden työstämistä käsitellään lisäksi kerran sukupolvien jatkumon kehyksessä. Rowéus toteaa, että jokaisen sukupolven on pyrittävä "lakaisemaan oma elämänsä mahdollisimman puhtaaksi", etteivät menneisyyden jäänteet jäisi lasten

hoidettaviksi (JRA, 112). Menneisyyden käsittely siis näyttäytyy tekstissä paitsi vastuun ottamisena omasta elämästä (JRA, 115, 117), myös vastuullisuutena jälkipolvia kohtaan.

Vaikka elämänmatka Rowéuksen kerronnassa johtaa maaliin tai kotiintuloon (JRA, 93, 123; ks. myös Rowéus 2009a, 45), itsensä löytämiseen ja menneisyyden lapsiminän pelastamiseen, menneisyyden työstäminen näyttäytyy toisaalta prosessina, joka ei kenties tule koskaan päätökseen. Omaelämäkerrallisessa tekstissä menneisyyden käsittelyä luonnehditaan kerran ”Sisyfoksen työksi” (JRA, 33), jonka voi tulkita viittaavan loputtomaan, turhaan työhön. Tekstissä myös tuodaan esiin toive jonakin päivänä tapahtuvasta kotiinpaluusta, toivon löytämisestä tai alkuperäisen minuuden palauttamisesta (JRA, 44, 106, 122).

Eletyn elämän kokonaisuutta Rowéus reflektoi edellä käsiteltyjen aineistojen lisäksi artikkelissaan ”Tankar under stavgången”. Tekstin päätteeksi hän kuvaa sauvakävelylenkkiään ja saapumisestaan paikalliselle hautausmaalle, jolla on muistolaatta niille muualle haudatuille, joiden luut on siirretty paikalle kaupungin entisiltä hautausmailta. Seistessään muistomerkien luona silmät kiinni tekstin kertojaminä näkee edessään syyttömänä tuomitun, teloitettun ja tuntemattomaan joukkohautaan heitetyn äidinisän. Hän antaa laatan muistosanonen kattaa äidinisän ja äidinäidin, vaikka näiden luut ovat muualla, ja näin ”elämänkohtalon ympyrä” ja sauvakävelymatka sulkeutuvat. (Rowéus 2020, 20.) Tulkitsen artikkelin tuottavan kuvaa eletystä elämästä metaforisena kehänä, joka kulkee 1930-luvun vainojen ajasta niiden muistamiseen nykyhetkessä. Vaikka edellä käsittelemäni, elämän puolivälin käännekohdan varaan rakentuva narratiivi ei sellaisenaan välity tästä aineistosta, artikkelissakin Inkerinmaan tapahtumat nousevat lähtöpisteeksi, jota vasten omaa elämää kokonaisuudessaan peilataan.

Kärsimyskertomus ja terapeutin diskurssi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut Jalo Rowéuksen elämäkerrontaa, jossa hän pääasiassa refleksiivistä kerrontastrategiaa (Savolainen 2015, 112–116) käyttäen käsittelee lapsuuden ja Inkerinmaan tapahtumien merkitystä oman persoonansa muotoutumisen kannalta. Rowéuksen lapsuuteen sisältyy useita ylijäisiä siirtymiä ja hetkiä, jolloin koko perheen kohtalo näyttää olleen vaakalaudalla, mutta yksittäiset dramaattiset tapahtumat eivät tulkintani mukaan nouse hänen omaehtoisessa kerronnassaan kovin keskeisiksi.¹⁰ Eryteisesti SKS:n arkistolle luovutettu omaelämäkerrallinen teksti keskittyy tunne-elämään ja aikuisiällä tapahtuneeseen sisäiseen muutokseen, joka sijoitetaan aikaan vain viitteellisesti – tätä muutosta käsittelevää kertomusta olen nimittänyt Rowéuksen elämännarratiiviksi. Elämän alkupuoliskoa varjostaneiden vaikeiden tunteiden syntyä tulkitaan aineistoissa usealla lapsuuteen kiinnittyvällä tavalla, joista tärkeimmäksi nousee inkeriläisten vainoon kytkeytyvä tulkintakehys. Omaa vaikeaa menneisyyttä, toisilta ihmisiltä piilotettua tunne-elämää ja inkeriläisten asemaa Neuvostoliitossa yhdistää myös niihin kaikkiin viittaava, omaelämäkerrallisessa tekstissä tiheään toistuva roskien metafora.

Elämäkerralliset narratiivit valikoivat elämän ”merkittävät” tapahtumat ja yhdistävät ne toisiinsa tavoilla, jotka antavat koko elämälle suunnan ja merkityksen (Illouz 2008, 172) ja siten muovaavat elämästä mielekkään tarinan. Elämäkerronnan voikin nähdä tapana tehdä

¹⁰ Aineistossani poikkeuksen muodostaa yhdessä Christer Nilssonin kanssa kirjoitettu elämäkerrallinen lehtiartikkeli. Rowéuksen mukaan artikkeli käsittelee ”pinnallista elämänmatkaa”, koska Nilsson halusi keskittyä ulkoisiin tapahtumiin (Jalo Rowéuksen henkilökohtainen tiedonanto syyskuussa 2023).

omaa itseä ja elettyä elämää ymmärrettäväksi sekä itselleen että muille. Henkilökohtaiset elämänkertomukset eivät kuitenkaan synny tyhjiössä – niillä on yhteyksiä kulttuurisiin suuriin kertomuksiin ja yksilölle tarjolla oleviin mallitarinoiniin, joiden avulla omaa elämäntulkua voi tulkita ja kehystää kulttuurisesti ymmärrettävällä ja sosiaalisesti merkityksellisellä tavalla (ks. esim. Hänninen 1999, 50–51; Illouz 2008, 173; Koskinen-Koivisto [2014] 2016, 51–52; Koskinen-Koivisto ja Marander-Eklund 2016). Tarkastelen seuraavassa Rowéuksen kerronnan suhdetta kulttuurisesti jaettuihin kertomuksiin ja nykyajalle tyypillisiin eletyn elämän merkityksellistämisen tapoihin.

Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa inkerinsuomalaisten menneisyyteen liittyvää kerrontaa on usein tulkittu Neuvostoliitossa koettuun vainoon keskittyvän kärsimysnarratiivin kautta. Inkeri-aiheista kirjallisuutta on luonnehdittu suurelta osin kärsimyskirjallisuudeksi (Sihvo 1991, 327), ja ”inkeriläinen kärsimyskertomus” oli se aihepiiri, josta folkloristi Annikki Kaivola-Bregenhøj’n (2007, 205) haastattelemat inkeriläiset itse halusivat tutkijalle kertoa. Venäjänosuomalaisten itsemäärittelyä tutkineen Helena Miettisen mukaan inkerinsuomalaiset ovat omaksuneet kärsijän identiteetin, jota kärsimyshistorian jatkuva kertaaminen ylläpitää. Suomessa ja Venäjällä toteutetuissa haastatteluissa myös nuoremman sukupolven kerrotut tuottivat uudelleen kärsimyshistoriaa, vaikka eivät olleet itse eläneet vainojen aikaa. (Miettinen 2004, 200–201, 398, 426; ks. myös Huttunen 2002, 238.)

Myös Ruotsiin paenneiden inkerinsuomalaisten parissa menneisyyden muistoa on pyritty säilyttämään ja välittämään jälkipolville. Erityisesti Ruotsissa olon alkuaikoina vaikeaa menneisyyttä muisteltiin inkeriläisten yhteisissä tilaisuuksissa yhä uudelleen (Parkkinen 1961, 51). Karkotettuina ja sodassa kuolleille omaisille pystytettiin 1960-luvulla muistokivi, jonka äärellä Örebrossa on vuosittain pidetty pyhäinpäivän seremonioita (ks. esim. Paakkonen 1976; *Sverigeingermanländarnas historia* 2000, 151). Ruotsalaiselle valtaväestölle inkeriläiset ja heidän menneisyytensä ovat jääneet melko tuntemattomiksi, mutta vuoden 2019 alussa Ruotsissa ilmestyi Inkerinmaan tapahtumia ja Ruotsiin paenneiden inkeriläisten vaiheita käsittelevä dokumenttielokuva *Det hände i Ingermanland* (Kustfält 2019). Suomessa inkerinsuomalaisten traaginen historia puolestaan on viime vuosina noussut laajemmankin kiinnostuksen kohteeksi (ks. Savolainen 2023, 69–70).

Tulkitsen myös Jalo Rowéuksen elämänkerronnan peilaavan ylijärjestyksellisesti jaettua kertomusta inkeriläisten kärsimyksestä Stalinin kaudella. Vainojen ylisukupolviset vaikutukset, joista Rowéus käyttää kollektiivisen perinnön käsitettä, asettuvat oman elämän ja persoonan tulkintakehykseksi. Kerronta myös tuottaa käsitystä varttuneella iällä tapahtuneesta muutoksesta suhteessa inkeriläisten yhteiseen menneisyyteen, kun aiemmin sivuutettu etnohistoria omaksutaan olennaiseksi tulkinnalliseksi resurssiksi. Oman taustan tutkiminen, jolla on yhtymäkohtia esimerkiksi holokaustista selvinneiden juutalaisten jälkeläisten kiinnostukseen menneisyyttä kohtaan (ks. Stein 2014), tarjoaa aineksia minuuden reflektointiin ja elämäntarinan konstruointiin.

Toisaalta Rowéuksen elämänkerronta heijastaa laajemmin länsimaisessa kulttuurissa esiintyvää mallitarinaa henkilökohtaisten vaikeuksien selättämisestä ja psyykkisestä eheytymisestä lapsuuden traumojen tietoisesta käsittelystä. Elämännarratiivista tulee eräänlainen selviytymiskertomus, jossa olennaista ei ole fyysisten vaikeuksien voittaminen tai esimerkiksi sosiaalinen nousu ja työelämässä menestyminen, vaan henkinen työskentely oman minuuden kanssa. Sellaisena sen voi tulkita toteuttavan nykyistä yksilöllisen refleksiivisyyden

normia: ihanteellinen yksilö on ”rationaalinen, elämäänsä refleктоiva selviytyjä” (Saastamoinen 2003, 141; ks. myös Giddens 1991).

Kerronta asettuu osaksi terapeutista diskurssia, joka sosiologi Eva Illouzin mukaan on läntisessä maailmassa jatkuvasti laajentunut ja vahvistunut. Ammattimaiseen psykologiaan ja sen instituutioihin pohjaavasta mutta kaikkialle levinneestä terapeutisesta diskurssista on tullut kulttuurinen normi ja resurssi, minuuden kansainvälinen kieli; se muovaa kokemusta ja sen kautta tehdään itseä ja sosiaalisia suhteita ymmärrettäviksi. (Illouz 2008; ks. myös esim. Salmenniemi ym. 2019; Nehring ym. 2020.) Rowéuksen kerronnassa ammattimaisen tai populaarin psykologian ajatteluperinteeseen viittaavia piirteitä ovat muun muassa terapeutin käsitteistön käyttö, psykologisiin teorioihin pohjaava varhaislapsuuden tulkinta, käsitys tuskallisten muistojen torjumisen ja jälleenlöytämisen mahdollisuudesta sekä autenttiseen minuuteen kohdistuva kiinnostus. Autoritaarisen kasvatuksen ja lapsuuden tapahtumien myötä kadotettua alkuperäistä minuutta etsivällä kerronnalla on yhtymäkohtia sosiologi Janne Kivivuoren *psykomyytiksi* nimittämään myteemien joukkoon, joka Kivivuoren mukaan toistuu psykologian käsitteitä käyttävässä maallikkopuheessa loputtomin variaatioin. Psykomyytissä sosialisatio korruptoi ihmisen alkuperäisen luonnon ja johtaa siihen, että hänen on vaivalloisesti etsittävä itseään. Sovitus tapahtuu tunteiden työstämisen, avoimuuden ja tunnustuspuheen kautta. (Kivivuori 1992, 27–32.)

Terapeutiselle diskurssille ominaisen lähestymistavan voi katsoa leimaavan myös tarkastelemaani kerrontaa kokonaisuudessaan. Eletyn elämän ja vaikeiden tunteiden julkisen muistelemisen motiivina näyttäyty oletus omista kokemuksista kertomisen terapeutisesta vaikutuksesta – ajatus, jonka ihmiset nykyään yleensä ottavat itseäänselvyytenä (Strandén-Backa 2013, 89; ks. myös Nylund Skog 2010, 41). Kerronnassa tuotettu elämännarratiivi muistuttaa Illouzin (2008) kuvaamaa *terapeutista narratiivia*, joka hänen mukaansa on syntynyt terapeutin diskurssin ja self help -eetoksen yhdistyessä ja joka on perusteellisesti muuttanut tapamme luoda ja kertoa elämäntarinoita.

Siinä missä ”ryyryistä rikkauksiin” oli 1800-luvun omaelämäkerrallisissa narratiiveissa tyypillinen tarina, nykyinen omaelämäkerrallinen diskurssi tuottaa Illouzin mukaan narratiiveja, joissa keskeistä on psyykkisen kärsimyksen julkinen esittäminen. Kärsimyksen muistamisen oletetaan mahdollistavan siitä vapautumisen, ja tarinan kertominen muille on olennainen osa oman itsen työstämisen päättämätöntä prosessia. Terapeutisessa narratiivissa kärsimyksen syyt paikantuvat lapsuuteen ja lapsuudenperheeseen – toisten vaurioittama yksilö on olosuhteiden uhri, joka ei ole moraalisesti vastuussa menneisyydestään ja sen tuottamasta psyykkisestä kärsimyksestä. Toisaalta hän on vastuussa tulevaisuudestaan, sillä hänet haastetaan tavoittelemaan psyykkistä tervehtymistä ja muuttamaan itsensä. Paradoksaalisesti parantumiseen tähtäävä terapeutin narratiivi kuitenkin tekee juuri kärsimyksestä ja uhriudesta minuuden määrittäjiä. (Illouz 2008, 155, 173–186.)

Jalo Rowéuksen kerronnassa kärsimyksen pohjimmainen syy on ennen kaikkea Stalinin ajan vainoissa, joiden vaikutukset heijastuvat myös omien vanhempien toimintaan. Elämän refleктоiminen merkityksellistyy vastuun kantamisen tavaksi, jonka toivottu lopputulos on menneisyyden asettamien haasteiden voittaminen: kertomalla itseään yhä uudelleen Rowéus tuottaa itseään selviytyjänä, joka pitkän eksyksissä olon jälkeen löytää itsensä, tulee kokonaiseksi ihmiseksi ja vapautuu ylisukupolvisen kärsimyshistorian taakasta. Samalla lapsuuden käsittely ja kadotetun alkuperäisen minuuden tavoittelu kuitenkin näyttävät

loppumattomilta – terapeuttiseen diskurssiin kytkeytyvä reflektointityö ei koskaan tule valmiiksi.

Tutkimusaineistot

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoaineistot

Inkeri ja inkeriläisyys – muistot talteen, arkistot haltuun -hankkeen haastattelut Ruotsissa syksyllä 2019. Haastattelijoina Maiju Putkonen ja Meeri Siukonen. Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma.

- H1 SKSÄ 2019:194. Leevi Raikkeruksen (s. 1928) haastattelu. 20.9.2019 Borås
- H2 SKSÄ 2019:192. Lempi Mörskyn (s. 1929) haastattelu. 12.9.2019 Örebro
- H3 SKSÄ 2019:193. Emil Tarkiaisen (s. 1932) haastattelu. 12.9.2019 Borås
- H4 SKSÄ 2019:214. Valeri Surellin (s. 1933) haastattelu. 18.9.2019 Tukholma
- H5 SKSÄ 2019:189. Elvi Häyhäsen (s. 1934) haastattelu. 10.9.2019 Borås
- H6 SKSÄ 2019:187. Viktor Suomalaisen (s. 1935) haastattelu. 9.9.2019 Göteborg
- H7 SKSÄ 2019:212. Aino Lehden (s. 1935) haastattelu. 16.9.2019 Nacka
- H8 SKSÄ 2019:211. Jalo Rowéuksen (s. 1935) haastattelu. 14.9.2019 Helsingborg
- H9 SKSÄ 2019:210. Alina Kekkosen (s. 1937) haastattelu. 13.9.2019 Göteborg
- H10 SKSÄ 2019:190. Meeri Hihnalalan (s. 1937) haastattelu. 11.9.2019 Borås

JRA. Jalo Rowéuksen arkisto. Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma.

KIAK2019:111:79. Valokuva Jalo Rowéuksesta ja tämän haastattelutilanteeseen tuomista esineistä Helsingborgin kirjaston neuvottelutilassa 14.9.2019. Kuva: Maiju Putkonen, SKS. Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kuvakokoelma.

Lehtiartikkelit

Nilsson, Christer. 2014. "Ingermanland – ingenmansland." *Ingria* 31(4): 16–23.

Rowéus, Jalo. 2009a. "Rötter." *Ingria* 26(1): 45.

Rowéus, Jalo. 2009b. "Varför tackar vi?" *Ingria* 26(4): 8–10.

Rowéus, Jalo. 2010. "Det eviga Viborg." *Ingria* 27(2): 34–35.

Rowéus, Jalo. 2020. "Tankar under stavgången." *Ingria* 37(2): 19–20.

Kirjeenvaihto

Kirjeenvaihto Jalo Rowéuksen kanssa syksyllä 2023 sekä Rowéuksen lähettämät tämän artikkelin käsikirjoitusta koskevat kommentit ja täydennykset. Aineisto on tekijän hallussa.

Kirjallisuus

Anepaio, Terje. 1999. "The Land Next to Ingria: Ingrian-Finns in North-East Estonia after World War II." Teoksessa *Ingrians and Neighbours: Focus on the Eastern Baltic Sea Region*, toimittaneet Markku Teinonen ja Timo J. Virtanen, 155–181. Helsinki: Finnish Literature Society.

Berge, Anders. 1992. *Flyktningpolitik i stormakts skugga: Sverige och de sovjetryska flyktningarna under andra världskriget*. Uppsala: Centre for Multiethnic Research.

- Comén, Toivo. 2017. *Från Ingermanland till Jämtland: Min flykt från terror till trygghet och hur livet blev sen*. Sandared: Recito Förlag.
- Davydova, Olga ja Kaija Heikkinen. 2004. "Produced Finnishness in the Context of Remigration." Teoksessa *New Challenges for the Welfare Society*, toimittaneet Vesa Puuronen, Antti Häkkinen, Anu Pylkkänen, Tom Sandlund ja Reetta Toivanen, 176–192. Joensuu: University of Joensuu.
- De Geer, Eric. 1991. "Ingermanländarna i Sverige." Teoksessa *Migrationen och det framtida Norden*, toimittaneet Ismo Söderling ja Jouni Korkiasaari, 248–255. Turku: Migrationsinstitutet.
- De Geer, Eric. 1999. *Svenska vetenskapliga och dokumentära arbeten om och av ingermanländarna: Kommenterad bibliografi med analys*. Göteborg: Göteborgs universitet, Finsk-ugriska seminariet.
- De Geer, Eric. 2007. "De stora perspektiven." Teoksessa *Ingermanländarna 60 år i Sverige: Symposiet i Örebro den 18 juni 2005*, toimittaneet Eric De Geer ja Vera Lif, 9–15. Uppsala: Forum för nationella minoriteter i Sverige/Centrum för multi-etnisk forskning.
- Erikson, Erik H. (1982) 2004. *Den fullbordade livscykeln*. Ruotsintanut Margareta Wentz Edgardh. Tukholma: Natur & Kultur.
- Flink, Toivo. 2010. *Kotiin karkotettavaksi: Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944–1955*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Forsberg, Tuomas, toim. 1993. *Ikuinen Viipuri: Ajankuvia seitsemältä vuosisadalta*. Helsinki: Otava.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Buckingham: Polity Press.
- Hakamies, Pekka. 2004. "Finns in Russia, Russians in Finland: Remigration and the Problem of Identity." Teoksessa *Creating Diversities: Folklore, Religion and the Politics of Heritage*, toimittaneet Anna-Leena Siikala, Barbro Klein ja Stein R. Mathisen, 43–53. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Halliday, M. A. K. 1985. *An Introduction to Functional Grammar*. Lontoo: Edward Arnold.
- Heimo, Anne. 2010. *Kapina Sammatissa: Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hirsch, Marianne. 2008. "The Generation of Postmemory." *Poetics Today* 29(1): 103–128. <https://doi.org/10.1215/03335372-2007-019>.
- Huovinen, Sulo. 1993. "Ingermanländarna i Sverige." Teoksessa *Ingermanland – om land och folk*, toimittanut Sulo Huovinen, 233–238. Tukholma: Kulturfonden för Sverige och Finland.
- Huttunen, Laura. 2002. *Kotona, maanpaossa, matkalla: Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hynninen, Anna. 2017. *Minä, lotta, vaimo, äiti: Kerronnan variaatio ja toimijuus aktiivikertojan muistelukerronnassa*. Turku: Turun yliopisto.
- Hänninen, Vilma. 1999. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Illouz, Eva. 2008. *Saving the Modern Soul: Therapy, Emotions, and the Culture of Self-Help*. Berkeley, Los Angeles ja Lontoo: University of California Press.
- Jönsson, Toini. 2010. *Mitt liv i Sverige*. Espoo: TM-kirjat.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 1988. *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 1999. "Life as Narrative: Ingrian Finns Tell about their Vicissitudes." Teoksessa *Ingrians and Neighbours: Focus on the Eastern Baltic Sea Region*, toimittaneet Markku Teinonen ja Timo J. Virtanen, 48–60. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 2007. "Historia purkautuu kertomuksiksi: Naiset kertovat sodasta." Teoksessa *Kansanomainen ajattelu*, toimittaneet Eija Stark ja Laura Stark, 185–216. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Kivivuori, Janne. 1992. *Psykokulttuuri: Sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Korte, Maiju ja Ulla Savolainen. 2023. *Sodan ja karkotuksen lapset: Inkeriläisiä elämäntarinoita*. Helsinki: Into.
- Koski, Kaarina ja Taina Ukkonen. 2007. "Folkloristiikka ja kertovat tekstit." *Elore* 14(1): 1–6. <https://doi.org/10.30666/elore.78624>.
- Koskinen-Koivisto, Eerika. (2014) 2016. *Her Own Worth: Negotiations of Subjectivity in the Life Narrative of a Female Labourer*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Lena Marander-Eklund. 2016. "Pienten ja suurten kertomusten suhde henkilökohtaisen kerronnan analyysin välineinä." Teoksessa *Etnologinen tulkinta ja analyysi: Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, toimittaneet Jukka Jouhki ja Tytti Steel, 336–358. Helsinki: Ethnos.
- Kress, Gunther ja Theo van Leeuwen. (1996) 2006. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Lontoo ja New York: Routledge.
- Kustfält, Anneli. 2019. *Det hände i Ingermanland*. Tukholma: Sveriges Television.
- Kähäri, Outi. 2021. "'Kyllä mäkin muistan, kun ne Valpon miehet kävivät' – Ruotsiin paenneiden inkeriläisten arjen turvattomuus jatkosodan aikaisessa ja jälkeisessä Suomessa." Teoksessa *Vähemmistöt muuttajina: Näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*, toimittaneet Miika Tervonen ja Johanna Leinonen, 175–199. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lallukka, Seppo. 2000. "Luoteis-Venäjän etnisen kartan kehityspiirteitä vuoteen 1959." Teoksessa *Yhtä suurta perhettä*, toimittaneet Timo Vihavainen ja Irina Takala, 51–76. Helsinki: Aleksanteri-instituutti.
- Lif, Vera. 1991. *Omvägartillsvenska språket – "Varför pratar farfars så där?" En fallstudie om språkbevarande, språkbyte och språkinläring*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lif, Vera. 2003. "Ingermanländska ungdomars verksamhet i Borås under 1950-talet." Teoksessa *Kvinnligt, kulturellt, mänskligt*, toimittaneet Satu Gröndahl ja Leena Huss, 57–72. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Lif, Vera. 2004. *Ingermanländares namnskick under 1900-talet: Kontinuitet och förändring*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Lif, Vera. 2007. "Kategoriseringar av ingermanländare i tre länder." Teoksessa *Ingermanländarna 60 år i Sverige: Symposiet i Örebro den 18 juni 2005*, toimittaneet Eric De Geer ja Vera Lif, 49–54. Uppsala: Forum för nationella minoriteter i Sverige/Centrum för multietnisk forskning.
- Martikainen, Tyyne. 2012. *Että ketään heistä ei unohdettaisi – Inkerinsuomalaisten martyrologia*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Miettinen, Helena. 2004. *Menetetty kodit, elämät, unelmat: Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Nehring, Daniel, Ole Jacob Madsen, Edgar Cabanas, China Mills ja Dylan Kerrigan, toim. 2020. *The Routledge International Handbook of Global Therapeutic Cultures*. Lontoo: Routledge.
- Nevalainen, Pekka. 1990. *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Helsinki: Otava.
- Nevalainen, Pekka. 1991. "Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla." Teoksessa *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*, toimittaneet Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo, 234–299. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Notini Burch, Cecilia. 2014. *A Cold War Pursuit: Soviet Refugees in Sweden, 1945–54*. Tukholma: Santérus Academic Press Sweden.

- Nylund Skog, Susanne. 2010. "Don't Give Me away, Mummy': Message and Emotion in a Jewish Woman's Holocaust Narrative." *Elore* 17(2): 30–48. <https://doi.org/10.30666/elore.78874>.
- Paakkonen, Armas. 1976. "Örebron muistokiven pystyttäminen." *Inkerinsuomalaisten 29. kesäjuhla Örebrossa 25.6.–27.6.1976 -ohjelmalehtinen*: 4–9.
- Parkkinen, Santeri. 1961. "Inkeriläiset Ruotsissa." *Isien Usko: Inkerin kirkon 350-vuotisjuhlal numero*: 45–55.
- Peltonen, Ulla-Maija. 2009. "Memories and Silences: On the Narrative of an Ingrian Gulag Survivor." Teoksessa *Memories of Mass Repression: Narrating Life Stories in the Aftermath of Atrocity*, toimittaneet Nanci Adler, Selma Leydesdorff, Mary Chamberlain ja Leyla Neyzi, 61–79. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Portelli, Alessandro. (1979) 2006. "Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?" Suomentaneet Salla Kivilaakso-Mendes ja Saana Viertomanner. Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 49–64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Potinkara, Nika. 2023. "Construncting Ethnic and National Belonging: Ingrian Finnishness in a Museum Exhibition." *Journal of Finnish Studies* 26(1): 78–110. <https://doi.org/10.5406/28315081.26.1.04>.
- Potinkara, Nika, Liia-Maria Raippalinna ja Arja Turunen. 2022. "Diskursintutkimus." Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittaneet Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi, 329–350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Putkonen, Maiju ja Meeri Siukonen. 2019. "Vielä kerran meren yli: Inkerinsuomalaisten muistitietohaastattelut Ruotsissa." *Vähäisiä lisiä -blogi*. Julkaistu 8.11.2019. <http://neba.finlit.fi/blogi/viela-kerran-meren-yli-inkerinsuomalaisten-muistitietohaastattelut-ruotsissa/#more-2630>.
- Pöysä, Jyrki. 2010. "Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina." Teoksessa *Vaeltavat metodit*, toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo, 331–360. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Reinvelt, Riina. 2002. *Ingeri elud ja lood: Kultuurianalüütiline eluloouurimus*. Tartto: Tartu Ülikool.
- Reuter, Anni. 2023. *Inkerinsuomalaisten karkotus, hajaannus ja vastarinta Stalinin ajan Neuvostoliitossa aikalaikirjeiden ja muistitiedon valossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saastamoinen, Mikko. 2003. "Elämänkaari, elämäkerta ja muisteleminen." Teoksessa *Ruumis, minä ja yhteisö: Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*, toimittaneet Pekka Kuusela ja Mikko Saastamoinen, 135–162. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Salmenniemi, Suvi, Johanna Nurmi, Inna Perheentupa ja Harley Bergroth, toim. 2019. *Assembling Therapeutics: Cultures, Politics and Materiality*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Salonsaari, Minna-Liisa. 2018. *Inkerinsuomalaisten paluumuutto kerrottuna paluumuuttona ja kulttuuriperintöprosessina*. Turku: Turun yliopisto.
- Savolainen, Ulla. 2015. *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka: Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Savolainen, Ulla. 2018. "Lapsuuden loppu ja Inkerinmaa Juhani Konkan muistelmateoksissa: Kasvu, yllirajaisuus ja nykyisyyden muisti." *Elore* 25(2): 53–72. <https://doi.org/10.30666/elore.76787>.
- Savolainen, Ulla. 2022. "Memory Ideologies of Two Presents: Aatami Kuortti's Testimonies of the Gulag and Soviet Terror of Ingrian Finns." *Poetics Today* 43(1): 149–171. <https://doi.org/10.1215/03335372-9471038>.

- Savolainen, Ulla. 2023. "Mnemonic Affordances of Family Photographs: Assembling Memorability of Displacement and Soviet Repression." Teoksessa *The Legacies of Soviet Repression and Displacement: The Multiple and Mobile Lives of Memories*, toimittaneet Samira Saramo ja Ulla Savolainen, 57–74. Lontoo ja New York: Routledge.
- Savolainen, Ulla ja Riikka Taavetti, toim. 2022. *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sihvo, Hannes. 1991. "Inkerinmaata ja inkeriläisiä kirjallisuudessa." Teoksessa *Inkeri: Historia, kansa, kulttuuri*, toimittaneet Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo, 319–342. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siim, Pihla. 2022. *Perheen liikkuvat paikat: Perheestä ja kuulumisesta neuvottelua Suomen, Venäjän ja Viron ylijarjaisessa kontekstissa*. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Stein, Arlene. 2014. *Reluctant Witnesses: Survivors, Their Children, and the Rise of Holocaust Consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Strandén-Backa, Sofie. 2013. "Dealing with Emotions." Teoksessa *Therapeutic Uses of Storytelling: An Interdisciplinary Approach to Narration as Therapy*, toimittanut Camilla Asplund Ingemark, 85–100. Lund: Nordic Academic Press.
- Surell, Valeri. 2009. *En resa i skilda världar*. Omakustanne.
- Sverigeingermanländarnas historia*. 2000. Borås: Sveriges ingermanländska riksförbund SIR.
- Vasenkari, Maria ja Armi Pekkala. 1999. "A Path to an Understanding: Construction of Life Story in a Research Interview." Teoksessa *Ingrians and Neighbours: Focus on the Eastern Baltic Sea Region*, toimittaneet Markku Teinonen ja Timo J. Virtanen, 61–82. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Vetenniemi, Erkki. 2001. *Surviving the Soviet Meat Grinder: The Politics of Finnish Gulag Memoirs*. Helsinki: Aleksanteri Institute.

FT Nika Potinkara työskentelee tutkijana Helsingin yliopistossa.